

MAN IOAN EUGEN

ISTORIA
oraşului Tîrgu-Mureş
VOLUMUL I
Partea II

1978

CAP. IX. ORASUL TIRGU MURES IN SECOLUL XVII.

Situația economică. Agricultură.

Starea țărănimii.

Datorită împrejurărilor generale ale acestei provincii transilvănene, economia ei cunoaște în acest secol un ritm relativ de dezvoltare. Aceasta atât agravărilor obligațiilor feudale ale țărănimii, cât și datorită războaielor purtate pe teritoriul Transilvaniei între imperiul Otoman și cel Habsburgic, nu fără anumite diferențieri pe regiuni geografice sau pe diferite domenii.

Agricultura Transilvaniei în secolul XVII-lea cunoaște totuși o oarecare tendință de dezvoltare. Se observă tendința de a folosi mai rațional hotarul satului, culturile fiind alese în raport de calitatea pământului. Cea mai răspândită cultură devine grâul și mai ales cel de toamnă, a cărui productivitate era în plină creștere. La fel de cultivat era și ovăzul, apoi secara și orzul. În acest secol pe teritoriul Transilvaniei avea să apară o nouă plantă, porumbul. La început, cu începere din anul 1639, porumbul apare în părțile nord-vestice ale Transilvaniei, ca în anul 1652 să fie cultivat pe valea Someșului, iar din anul 1677 și pe valea Mureșului.¹

Suprafețele agricole ale orașului Tîrgu Mureș avea să crească odată cu extinderea sa teritorială, prin includerea a numeroase moșii și sate învecinate, numărul acestora din urmă ajungînd la sfîrșitul secolului la șapte.² Paralel cu aceasta Consiliul orășănesc împarte numeroase loturi de casă, cu grădini pentru cultivat, numai între anii 1637 - 1659 atribuindu-se astfel de loturi la cca. 410-450 familii,³ la fiecare grup de 10 familii revenind cîte o delniță de 8 sau 10 funii lată.⁴ Urmare acestor măsuri în anul 1699 agricultorii orașului au avut o producție de 227 găleți⁵ de grîu și 227 găleți de ovăz.⁶

Un loc aparte îl avea cultura vitei de vie, care în ultimele decenii ale secolului avea să se extindă pe numeroase versante a dealurilor din jurul orașului, ajungînd ca la începutul secolului XVII. să producă peste 1000 vedre de vin, cu o producție medie totuși destul de scăzută, pentru fiecare jugăr abea peste 100 l.

Bogatele pășuni și fînațe din jurul orașului au creat premisele creșterii animalelor, a căror număr nu era neglijabil. În anul 1699 celor 460 familii contribuabile le reveneau 863 boi, aproape fiecărei familii cîte o pereche de boi.⁷ Luat pe categorii de locuitori, după starea lor socială, statistica arată că pentru grupa

de familii cu câte 6 boi corepundeau 31 iobagi, 5 zilieri, 2 văduve; pentru grupa cu 4 boi erau 76 iobagi, 1 zilier, 5 văduve; la grupa cu câte 2 boi erau 86 iobagi, 19 zilieri, 12 văduve; la grupa cu câte un bou erau 67 iobagi, 32 zilieri și 14 văduve, iar la ultime grupă care nu deținea nici un bou, erau 38 familii de iobagi, 35 zilieri și 37 văduve.⁸

Procesul de diferențiere în sînul țărănimii iobage avea să se accentueze deosebit în acest secol. Puțini dintre țărani iobagi reușesc să se ridice la o stare materială, ai deosebită, posedînd un număr mai mare de animale. Marea masă a țărănimii iobage se pauperizează și din ce în ce numărul acelor care posedă o sesie întreagă scade. O bună parte dintre iobagi nu mai au nici un fel de animal, sau doar animale mici, din care seuză mulți iau drumul pribegiei, îmulțind astfel numărul jelerilor și așa destul de ridicat. În acest sens reprezentativă este conscrierea făcută în anul 1648 de către Consiliul orașului Tîrgu Mureș asupra locuitorilor iobagi români din satul Bărdeși, care aparținea orașului, arătîndu-se starea materială a fiecărei familii de iobagi,⁹ după cum urmează.

1. Stefan Pelea are: 5 boi, 15 oi, 5 vaci, 9 porci și purcei, 1 cal, 25 stupi.
2. Simion Serfözö, a fugit în Moldova.
3. Ioan Chereches, are 2 vaci.
4. Teodor Băltar are: 2 boi, 26 oi, 3 porci.
5. Nicolae Hidecuti, e păstor în Berghia.
6. Ioan Rac, trebuie adus din Căpușul de Cîmpie.
7. Ioan Vlad are: 50 oi, 5 porci, 2 boi.
8. Stefan Gîdea are: 2 boi, 2 vaci, 10 oi, 6 stupi.
9. Teodor Gîdea are: 4 boi, 1 vacă, 1 junincă, 2 oi.
10. Dumitru Calbari, 13 capre.
11. Feciorii lui Ioan Moldovan: Grigore și Gheorghe, 2 boi, 16 oi.
12. Feciorul lui Andrei Moldovan: 2 boi, 2 vaci, 4 juninci, 1 porc, 4 stupi.
13. Ioan Hîrcuț; 6 boi, 1 vacă, 30 oi și capre.
14. Ioan Suci, locuiește la Vidrasău.
15. Stefan Stanciu, locuiește la Vidrasău.
16. Gheorghe Ioan, are: 2 boi, 2 viței, 1 porc.
17. Gheorghe Suci, are: 2 vaci, 22 oi.
18. Dumitru Ioan, 7 boi, 1 vacă, 2 juninci, 15 oi.
19. Petru Cionca este vagabond (pribeag)
20. Teodor Gîrciul, 4 boi, 3 vaci, 20 oi. Tatăl său s-a dus

în Moldova.

- 21, Iosif Suciu, trebuie adus din pănet.
- 22, Gavrilă Hîrcuț, 1 vacă, 20 oi, 2 cai.
- 23, Stefan Pintilie a plecat din sat.
24. Andrei Senghel Horvat, 1 vacă, 1 junincă.
- 25, Ioan Bucur, 2 boi, 2 vaci, 20 oi, 30 porci, 4 stupi.
- 26, Radu Hîrcuț, 2 boi, 1 vacă, 2 juninci, 2 oi.
27. Coloman Bucur, 20 oi, 1 vacă.
- 28, Serban Brecur, 1 vacă.
29. Vasile Ciuca, nu are nimic.

Proporția celor care părăsesc satele și-si caută pribegie prin alte ținuturi ale Transilvaniei sau chiar în cele două țări românești învecinate, devine tot mai însemnată. Față de această situație nobilii caută pe cât posibil să-i rețină sau să-i readucă la locul de unde plecaseră. O mare problemă o constituiau însă iobagii fugiți în timpul domniei lui Mihai Viteazul. De data aceasta legiuirile secolului XVII-lea fac deosebire între iobagii fugiți înainte și după intrarea lui Mihai în Transilvania. Dieta din Tîrgu Mureș, din data de 18-25 martie 1607 se ocupă în acest sens, dispunând ca iobagii fușiți să fie readuși la vechii lor stăpîni.¹⁰ Procedura de restituire era ca vechiul stăpîn să-și ceară înapoi iobagul de la moșia pe care o avea pe pămîntul cărora se așezase, prin juzii sau prin alți oameni potriviți. Scaunul de judecată trebuia să se pronunțe în caz de neînțelegere între vechii și noii stăpîni ai iobagilor, fiind aspru pedepsiți cei ce nu vor să respecte aceste dispozițiuni.¹¹

În acest sens dispune și Gabriel Bethem care hotărăște ca să nu fie reținuți decît iobagii fugiți cu prilejul intrării lui Mihai în Transilvania, ceilalți iobagi să rămîna acolo unde sau așezat.¹² O bună parte dintre iobagii fugiți căutau adăpost în orașele Transilvaniei, mai ales la Cluj, Dej, Bistrița, Zalău. Astfel Gabriel Bethem permite în anul 1613 nobilului Toth din Sîngeorgiul de Mureș să-și caute trei iobagi fugiți: Ioan și Mihail Damian și Andrei Abrani, fugiți în aceleași împrejurări de pe domeniul său Sones (Hidalmas) și așezați în orașul Zalău.¹³

Dezvoltarea meșteșugurilor. După anul 1600 odată cu întărirea orașului sau dezvoltat în continuare și breslele, atît cele existente, cît și cele noi, pentru celelalte ramuri de producție. Statutele au rămas aceleași, pe parcurs fiind reînnoite sau întărite de principii ardeleni. Au rămas, deasemenea, condițiile impuse meseriașilor, atît cele de achitare a obligațiilor față de breaslă, cît și cele de comportare în societate sau în familie.

În acest secol breasla măcelarilor continuă să se dezvolte, odată cu mărirea consumului de carne, atât pe plan local cât și creșterii obligațiilor impuse orașului.

Breslei blănarilor la 25 septembrie 1608, principele Gabriel Báthory îi aprobă vechile statute,¹⁴ care cuprindeau 10 articole, prin care se reglementau drepturile și îndatoririle membrilor săi. Ucenicia se făcea timp de trei ani, la un meșter breslaș, după care odată cumreșita probei dată în fața juriului era primit ca membru al breslei.

Cojocarii, totodată, primesc dreptul de a putea cumpăra în mod emporiu piei crude și interzice persoanelor care n-au învățat meseria în cadrul breslelor, să vîndă mărfuri de cojocărie, la fel și meseriașilor din alte orașe, în afara zilelor de târg.

În decursul secolului breasla blănarilor în două rînduri a fost apărută împotriva comercianților armeni,¹⁵ în vederea vinderii produselor proprii pe piața orașului, cum a fost dreptul dat cojocarilor din oraș de către principele Gabriel Bethlem, la 8 martie 1618, de a putea confisca de la negustorii armeni pieile crude colectate de aceștia.¹⁶

Prin adunarea ținută la Alba Iulia de ziua Sf. Catalina (5 decembrie 1640) breslași cojocari din Ardeal își aprobă statutul lor,¹⁷ ca la 5 iulie 1671 principele Mihail Apaffy să întărească privilegiile breslei târgumureșene.¹⁸ Celelalte meserii înrudite cu blănăria continuă, de asemenea, să beneficieze de protecție. Tăbăcarii, în 1615 la 15 martie,¹⁹ primesc privilegii printr-o diplomă dată de Gabriel Bethlem, împreună cu șelarii, curelarii, scutierii și lăcătușii. În 1672 Apaffy²⁰ dă din nou privilegii curelarilor, care încă din 1652 s-au unit cu șelarii într-o singură breaslă și care mai târziu au fost întărite de principele Gheorghe Rakoczy.

Croitorii în acest secol aveau să dețină principalii membri breslași ai orașului. Breasla lor a devenit una din cele mai puternice, odată ce li s-a încredințat construirea unui bastion în incinta cetății, ce a început să fie reconstruită în anul 1602. Bastionul s-a executat între anii 1633-1640, așa cum arată o ~~inscripție~~ inscripție²¹ și care la numai câțiva ani, la 3 iunie 1653,²² avea în posesie 72 arme de foc și care erau în creștere numerică continuă.

Importanța breslei croitorilor se deduce și din existența în inventarul său a opt pahare din argint, din secolul al XVII-lea cu excepția unuia mai vechi, din anul 1586. Prin aceste pahare²³

s-au putut cunoaște și principalii membrii breslași. Din paharul din anul 1586 se cunoaște și numele primului membru breslaș, Bakos M. Deiak. Pe cel din 1629 stă scris: "Vásárhely szábók czeha pohara" (paharul breslei croitorilor din Tîrgu Mureș), în interior "1629" iar pe piciorul paharului, "Cehmesberek Nagy Szabó Ferentz és Szent Mártoni Szabó Péter," (Meșterii breslași Francisc Nagy Szabó și Petru Szent Márton Szabó). De la paharul din anul 1633 se cunoaște breslașul Mihail Szabó și iar pe Francisc Nagy Szabó; ca și în cel din anul 1635. Breslași Nicolae Nytrö Szabó și Ioan Koncz sînt menționați pe paharul din anul 1651, iar pe cel din 1661 sînt gravate numele lui Martin Csiszár Szabó și Ioan Ungvári Szabó.

Reprezentantul cel mai de seamă a breslei croitorilor rămîne însă Francisc Nagy Szabó, care a fost și primar al orașului, în mai multe rînduri și mai ales cronicar de seamă a vieții sale contemporane.

Din anul 1603 breasla croitorilor avea în evidență o carte de impozite, iar din 1619 un registru de evidențe, în care s-au înscris numeroase evenimente din viața breslei și a orașului.

Breasla lăcătușilor la 2 februarie 1653 primește noi privilegii din partea principelui Sigismund Rákoczi,²⁴ prin care aprobă regulamentul lor de funcționare. Fiind o importantă ramură a fierăriei, ei aveau dreptul de a achiziționa fierul necesar cu preț liber, așa cum stipula articolul 2 al brevetelor, ca și fierarii breslași.²⁵ Între anii 1649 - 1672 lăcătușii au întreținut un registru de probe verbale²⁶ ale adunărilor ținute în cadrul breslei. Sigiliul lor,²⁷ confecționat încă din prima jumătate a secolului XVII-lea, era de formă circulară și avea scris între două cercuri o legendă cu majuscule de tip Remaștere: SIGILLVM CEH/E/: SERARE+ VMVASARHELIENSIS : MA. /?/ În cîmpul sigiliului se află un scut cu talpa rotundă și marginile drepte, împodobit cu ornamente laterale. În cîmpul scutului, un lacăt triunghiular, spre stînga sa un braț ce ține un ciocan și care se întinde pe sub lacăt, spre dreapta. Desupra lacătului o coroană heraldică, la dreapta ei o cheie, iar spre stînga două ornamente stilizate.²⁸ (~~Fig.nr.~~)

Intrucît cu ocazia distrugerilor avute în anii 1601-1602. f fierarii din oraș și-au pierdut statutele, "az ország pusztulása idéjén elveszett," la 28 februarie 1641 primarul orașului Petru Szabó, împreună cu Consiliul orășănesc, hotărăsc ca în locul regulamentelor și privilegiilor avute să le dea altele noi.²⁹ (~~anexa nr.~~) Aceste privilegii au fost înaintate principelui Gheorghe Rakoczi II, care le-a întărit la 20 iunie 1642³⁰ și fiind publicate la sediul

oraşului Tîrgu Mureş la 17 noiembrie 1643.

Dintre breslele existente şi în secolul trecut, cea a funarilor avea să se dezvolte şi să obţină noi privilegii, cât şi cele a chirurgilor, bărbierilor. Statutele breslei bărbierilor, obţinute în anul 1591 au fost reînnoite de Gabriel Bethlem, la 25 aprilie 1628,³¹ a cărui text în latină spune: "Noi, Gabriel, din mîla lui Dumnezeu principe al Sfîntului Imperiu Roman şi al Transilvaniei, domn al părţilor regatului Ungariei, comite al secuilor.... dăm de ştire prin scrisoarea de faţă...., că... credincioşii noştri, chibzuiţi şi cinătiţi Luca Bărbierul (Borbely) cel Tînăr şi Mihail, deasemenea Bărbierul, senatori juraţi ai oraşului nostru Tîrgu Mureş, ne-au înfăţişat şi arătat ei înşişi, în numele lor şi al întregii bresle sau frăţii sau tovarăşi ai meşterilor chirurgi³² sau bărbieri³³ din acelaşi oraş al nostru Tîrgu Mureş, o scrisoare de mărturie a ~~unor~~ unor chibzuiţi şi deasemenea cinstiţi Stefan Szeöcz, cel Bătrîn, jude primar şi a celorlalţi juraţi orăşăneşti şi senatori din acelaşi oraş al nostru Tîrgu Mureş şi de îngăduinţă din partea altor branşe meşteşugăreşti³⁴ din breaslă, întocmită şi dată în chip de scrisoare deschisă, pe hîrtie simplă...., prin mijlocirea căreia pomeniţii, judele şi juraţii orăşăneşti, şi senatorii îşi puneau să dădeau mărturia / lor/ cu privire la o scrisoare privilegiată privind breasla sau frăţia meşterilor chirurgi sau bărbieri din oraşul lor, îngăduită şi dată de prealuminatul răposat de cea mai vrednică pomenire Sigismund Báthory, odinioară principe al regatului nostru al Transilvaniei şi, desi acea scrisoare privilegiată a fost pierdută în vremurile tulburi ce au urmat /de atunci/ în numitul sfat /senat/ au recunoscut acea copie ca fiind asemenea cu originalul şi au sfătuit să i se dea credinţă /cuvenită/; şi în afară de rînduielile şi măsurile ce trebuiesc păzite în acea breaslă sau frăţie, arătate în pomenita copie a scrisorii...., numiţii jude, orăşeni şi senatori ne-au rugat să fie adăugate chiar şi alte cîteva rînduieli, articole, măsuri şi dispoziţii ce trebuiesc deopotrivă respectate, drepte şi legiuite în temeiul nevoilor de faţă şi de viitor...

Iar cuprinsul acesteim scrisori este următorul:...Noi ascultînd cu milostăvire şi primind cu bunăvoinţă rugămîntea de mai sus...., trecînd şi înscriind scrisoarea mai sus scrisă.... în scrisoarea noastră privilegiată de faţă...., o întărim cu milostivire ca să ţină pe veci..."²⁹

Statutele bărbierilor continuă să fie la fel de stricte. Ele prentindeau ca breslaşul să fie dintr-o familie onorabilă, să aibă certificat pentru anii de ucenicie, să aibă purtari bune, să suporte

sarcinile comune ale breslei, să dea o masă bogată la primirea sa în organizație, să-și cunoască meseria.³⁶ Nu erau primiți în breaslă criminalii, tâlharii sau escrocii.

Aurarii în secolul XVII-lea au căpătat în întreaga Transilvanie, cât și aiurea, o faimă deosebită. Urmare acestui fapt aurarii din Tîrgu Mureș sau bucurat și în continuare de sprijinul Consiliului orășănesc, al principilor, fiind brevetati în anul 1590 după modelul marilor orașe. În anul 1632 Sfatul orășănesc le dă noi privilegii,³⁷ care apoi au fost întărite de principele Gheorghe Rakoczi al II-lea.³⁸

Prin statute se acordă și privilegiile lor, la articolul 19 acordându-se și sigiliul ce reprezenta o poartă cu trei turnuri, sub care un aurar își exercită meseria, iar în jurul său scris fiind "Sigiliul aurarilor din Tîrgu Mureș".³⁹ Mai târziu a început să fie folosit un alt sigiliu, în care forma generală a rămas aceeași, însă, poarta cu turnurile sale aduce aminte de emblema orașului Cluj-Napoca, (cele trei turnuri crenelate) iar aurarul cu un călugăr. Fiecare meșter trebuia să-și marcheze lucrările, pentru care în caz dacă nu le executa corect se amendau, acest lucru fiind întărit și prin articolul 2 al privilegiilor din anul 1632.⁴⁰

Despre primele marcări a lucrărilor în aur și argint avem cunoștință ceva mai târziu, în jurul anului 1700 în care marcarea reprezintă o poartă cu trei turnuri, asemănătoare cu ștampilele breslei. Cît privește monogramele, din secolul XVII-lea au rămas unele obiecte din anii 1637, 1695 etc, în care sînt imprimate monogramele autorilor lucrării.⁴¹

Obligația aurarilor din Tîrgu Mureș era de a întocmi și tiparul sigiliilor de breaslă pentru celelate bresle din oraș. O prescripție din statutul lor din anul 1632 obligă pe calfe ca pe lîngă piesele necesare examinării să graveze și un sigiliu.⁴²

Deși existente și în secolul XVI-lea, ca meserii, unele dintre acestea nu erau formate încă ca breaslă și fără a obține privilegii deosebite. Una dintre acestea era rotăria (kerekes) a cărui membrii în 1601 obțin și primele privilegii, întărite oficial în 1609 de către principele Gabriel Bethlen.⁴³ În 1607 rotarii formau împreună cu dogarii și tîmplarii o singură breaslă.⁴⁴

Dogarii (doliarores, kádár) primesc primele regulamente în anul 1632,⁴⁵ din a căror introducere aflăm că acestia au hotărît să se formeze cu rotarii și tîmplarii într-o breaslă, odată cu începerea construirii cetății orașului. Însă în anul 1616 dogarii solicită despărțirea de celelalte ramuri și să se formeze în breaslă

independentă, în care scop primarul oraşului Borsos Tamás, în calitate sa de notar regal, la 27 ianuarie 1616 se adresează guvernatorului de la Sibiu printr-o scrisoare,⁴⁶ cerînd aprobarea cuvenită în acest scop. (anexa nr.21.) Prin anul 1633 dogarii erau organizaţi destul de puternic aprobîndu-se organizarea lor ca breaslă.⁴⁷ Ca şi croitorii au contribuit la construirea unui bastion în incinta cetăţii. Tot din această perioadă provine şi "Regulamentul meşterilor dogari". (Kádár czechmesterek regulái).

Olarii, deşi în documente nu apar decît mai tîrziu, în secolul XVII-lea, au existat cu mult timp mai înainte. Intr-o glosă de pe un document al breslei din anul 1888 se aminteşte că primele documente referitoare la olarii târgumureşeni sînt datate din 1552.⁴⁸ Constituirea în breaslă avea să se facă mai tîrziu, după unele date în 1612, la 16 ianuarie, cînd sau redactat statutele,⁴⁹ după altele, în 1616 cînd ar fi preluat statutele breslei din Odorhei,⁵⁰ ceea ce înseamnă totuşi că deja erau constituiţi în breaslă, preluînd doar statutele. În 1642 olarii târgumureşeni obţin privilegii şi din partea lui Gheorghe Rakoczi.⁵¹

Nominal pe olari îi găsim în anul 1657 cînd sînt amintiţi un număr de 12 olari,⁵² cît şi mai tîrziu, atît prin documente cît şi prin produsele lor. Sigiliul breslei data din 1592,⁵³ care azi însă nu ~~mai~~ există, fiind pierdut.

Dintre produsele lor, corepunzător secolului XVII, ne-au parvenit o serie de obiecte, dintre care sînt de remarcate numeroase cahle. Acestea provin probabil de la vechile locuinţe ce existau pe teritoriul cetăţii şi care odată cu ocuparea acesteia de către austrieci, locuinţele au fost demolate. Iniţialele de pe aceste cahle ne permit a cunoaşte confecţionarii cît şi numele meşterului care a confecţionatp. O cahlă din 1599 are iniţiala F.I, probabil Fazakas Imre,⁵⁴ iar pe alta anul "1600" şi inscripţia "M.F." Avînd în vedere ~~data~~ că data este inversată datorită tiparului se presupune că si inscripţia a fost inversată, deci corect ar fi "F.M." cea ce corespunde numelui olarului Fazakas Mátias, întîlnit în jurămîntul de credinţă faţă de Basta, din anul 1603.⁵⁵

Dintre noile bresle formate se remarcă cea a cizmarilor (sutores, csizmadiak) care în anul 1620, la 20 aprilie, primesc privilegii de la principele Gabriel Bethlen,⁵⁶ reînnoite fiind la 23 februarie 1651 de Gheorghe Rakoczi I.⁵⁷ Încă din anul 1624, 20 martie au statute de breaslă, copiate fiind în anul 1629 de către Consiliul orăşănesc şi refăcute în 1651.

Pe sigiliul breslei cizmarilor împreună cu cel al tăbăcariilor, datat din anul 1623,⁵⁸ găsim reprezentate uneltele de lucru

Paharul breslei croitorilor, 1623.

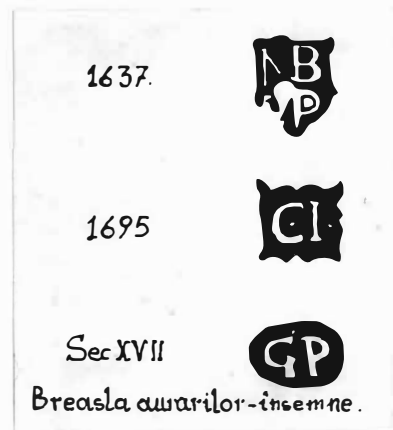
Sigiliul breslei aurarilor.
1632.

Sigiliul breslei cojocarilor, 1616.

Sigiliul breslei lăcătușilor.
Inceputul secolului al XVII-lea.

Insemne ale aurarilor.

pentru țară, pentru oraș și pentru breasla.⁶⁹

Statutele prevedeau și normele de relații între membrii breslași, ca de pildă în breasla bărbierilor, care prevedea ca față de starostele lor toți trebuie să aibă un respect deosebit și să-l îngrijească în caz de boală. Deasemenea membrilor breslele era interzis să vindece bolnavii care erau pacienții starostelui.⁷⁰

Regulamentul fierarilor prevedea că în caz dacă între unii membrii a breslele interveneau divergențe, din cauza concurenței sau a uneltelor, aceștia trebuiau să apeleze la centrul de conducere a breslele. Meșterii breslași împreună cu breasla puteau să aplice și să folosească legislația.⁷¹

Breslașii orașului nu arareori aveau de întâmpinat concurența breslașilor străini, a căror mărfuri, de multe ori fiind mai bune îngreunau vânzarea produselor locale. Într-un document din 21 martie 1640 se citează că, breasla rotarilor din Tîrgu Mureș ceruse să fie apărată la bîlciurile locale de rotații străini, care le fac concurență. Consiliul urmare acestor plîngari dispune ca rotații străini să-și poată pună în vânzare mărfurile numai în seara zilei tîrgului.⁷²

Chiar și în concurența internă, de pe piața orașului, constituia un mijloc de nemulțumire. Deși se încheiase la 20 noiembrie 1674⁷³ o convenție, între breasla cojocarilor și cea a croitorilor din oraș, în care se stabilise ca, cojocarii să confecționeze numai cujme din blană, iar croitorii numai șăpci din postav, totuși la 23 noiembrie 1676 croitorii prin mijlocirea autorităților din oraș, confiscă cușmele confecționate de cojocari.⁷⁴

O sarcină a breslașilor era de a efectua diverse lucrări la cererea principelui țării. În 1645, la 17 octombrie, Petru de Poljak transmite judeului primar al orașului, Petru Szabó, că din dispoziția voivodului se va trimite la Tîrgu Mureș, 31 puști, cu rugămintea ca de a fi distribuite și reparate de lăcătuși cît mai repede.⁷⁵ Deasemenea la 10 septembrie 1646, tot Petru Pólyak, din Alba Iulia, comunică primarului din Tîrgu Mureș că, întrucît din cele 900 bucăți de fier date de principe în vederea confecționării de săbii, au mai rămas 25 bucăți, armurierii din oraș să confecționeze săbii în cel mai scurt timp.⁷⁶

Se prevăd deasemenea condițiile de comportare în societate. Se obligă modul cum să se umble pe stradă. Breasla croitorilor în anul 1613 prevedea că acel breslas care umblă pe stradă cu capul descoperit sau fără manta, se pedepsește cu 2 florini, acei care intră într-o noșietate nedescoperit se pedepsește cu 4 florini, iar acei care stau cu coatele pe masă și cu picioarele necivilizat se pedepsește cu 2 florini.⁷⁷

Chiar și felul meselor, meniul ce se lua zilnic era indicat. Tot breasla croitorilor prevedea ca la prînz să se servească ca felul 1, la fiecare masă: carne de curcă cu hrean și oțet; felul 2: carne de curcă cu supă de fructe, pe fiecare tavă să fie cîte două gîște; felul 3: orez și os cu măduvă și găină piperată; felul 4: cîte două găini cu piper, pătrînjei și șofran; felul 5: pe lîngă friptură să fie o găină bine piperată; felul 6: fructe, unt, caș, ridichi și covrigi. La cină se servea ca felul 1: pește cu hrean; felul 2: cîte doi purcei fripți, supă caldă, migdale, stafide și struguri; felul 3: găină friptă, pătrînjei, piper și carne de vacă; felul 4: pe lîngă friptură, o găină și fructe. Pentru fiecare masă se folosea vin din belșug, cîte trei ved~~ea~~ de vin.⁷⁸ Iar în caz decă patronul este la vreo petrecere - spun statutele lăcătușilor în 1664⁷⁹ - ucenicul ba chiar și calfa sînt datori să-l caute și să-l aducă acasă.

De remarcant sînt formele de funcționare a breslelor, în care toate problemele de seamă ce interesau breasla ca, raporturi între bresle, între membrii breslași etc, se dezbăteau în cadrul adunării de breaslă. Anual, în date bine stabilite aveau loc adunările generale ale breslașilor, în care se dezbăteau principalele probleme financiare, se alegea noua conducere etc.

Convocarea membrilor breslași se făcea prin tabla de convocare a breslei, funcție de care răspundea la început însăși starostele sau "meșterul chelar". Din secolul al XVII-lea de această funcție a înștiințării membrilor se însărcina un meșter ier și mai tîrziu doi. În 1604 breasla croitorilor din oraș alege un membru pentru a răspunde de această funcție, ca în 1633 să fie alese două persoane.⁸⁰

Comerțul. - Urmare dezvoltării breslelor relațiile comerciale, atît în cadrul orașului cît și cu alte localități, în secolul XVII-lea cunoaște o dezvoltare impetuoasă. Orașul devine unul din cele mai importante centre ale Transilvaniei, de ținere de tîrguri și piețe, în care își dau întîlnire comercianți de pa toate meleagurile din țară, celelalte țări românești, sau aiurea. Aici vin comercianții greci din Sibiu și Brașov, armenii din Dumbrăveni, sașii din Mediaș, ungurii din Cluj-Napoca, Gheorgheni, Trascău, etc.

Caracteristic secolului XVII este expansiunea comercianților "greci" în Transilvania, "turcomeriții" cum se numeau ei înșiși - adică de cetățenie turcă, dar de limbă greacă și de naționalitate aromână, greacă, bulgară, care cu timpul odată stabilită în orașele ardelenene își schimb cetățenia turcă în cea cezaro-crăiască. Acești comercianți, de religie greco-ortodoxă, în primele decenii a secolu-

lui XVII-lea ajung ca să se incorporeze în diferite companii, prima fiind înjghebată în anul 1636 la Sibiu, constituinduse însă ceva mai târziu, în anul 1639.⁸¹

Tot în această perioadă comercianții "greci" se stabilesc definitiv și în orașul Tîrgu Mureș, față de care principele Gheorghe Rákoczi I, în anul 1635 intervine în favoarea acestora, făcînd cunoscut orașului că "pîna acum, potrivit dispozițiunilor și articolelor de lege, Grecii străini făcură comerț în întregul Ardeal. Acest drept îl aprobăm și noi, dar numai aceluia, vari îndeplinesc sarcini publice și plătesc dare. Pentru a controla pe greci, care fac comerț, fără să aibă salvus conductus, trimit la Tîrgu Mureș pe Martin Pap și rog consiliul să-i dea ajutor în îndeplinirea misiunii sale."⁸². Deci comercianții greci sînt acceptați, chiar cu anumite condiții.

Cea mai puternică casă comercială a comercianților greci, este cea din Sibiu, care prin comercianții săi își desfăcea marfa adusă din Brusa, Constantinopol etc, prin numeroase orașe ardeleze ca, Bistrița, Aiud, Brașov, Tîrgu Mureș, Mediaș, Cluj-Napoca etc. Acest fapt a dus la nemulțumiri din partea comercianților localnici, a căror conflccte cu "străinii greci" nu au încetat să existe. Incă din 1607 prin dieta de la Tîrgu Mureș,⁸³ se hotăra din nou respectarea locurilor de depozitare a mărfurilor aduse. La fel dieta de la Alba Iulia din 1627,⁸⁴ prevedea ca comercianții greci să-și desfacă marfa în Alba Iulia, Aiud, Făgăraș, Hunedoara și Tîrgu Mureș, hotărîre care totuși nu este respectată de acestia.

Odată pătrunși în Transilvania acești comercianți își desfășoară activitatea pe piețele multor orașe, nu fără a se aduce unele îngrădiri asupra drepturilor acestora, ținîndu-se cont de promovarea în primul rînd, a produselor autohtone. Astfel la 28 august 1695 negustorii greci Iani Panu, Gheorghe Giogiorvanu și Dimitre, în urma unui conflict cu blănarii, se obligă că nu-și vor mai desface mărfurile pe locul din piață destinat blănarilor din oraș, sau pe ulițele de lîngă piață din Bistrița, sub sancțiunea de 100 florini.⁸⁵

Din prezența comercianților greci în Tîrgu Mureș este amintit un caz din anul 1646 în care comerciantul Zaharie Micu din Tarna (Grecia) pretinde Consiliului orașului averea rămasă de la frațele său care a decedat în oraș.⁸⁶

Cele mai maute influențe asupra orașului le-au avut comercianții greci din Sibiu, care spre sfîrșitul secolului erau reprezentați la Tîrgu Mureș prin negustorul Stratu Siguli care făcea comerț în special cu mărfuri textile ca, cambuhanii, biricherii, lichipurii,

mohair, astar, hasa, cât și cu piei, pietre prețioase, etc. În 1694 are de încasat bani de la unul Spahi din Tîrgu Mureș,⁸⁷ la 18 noiembrie aceluiași an, 14 florini ungurești de la Petre, tot din Tîrgu Mureș pentru 2 cambuhanii.⁸⁸ La 5 mai 1695 Siguli Stratu, prin băiatul Panu primește 470 florini ungurești.⁸⁹ În 1696, la 24 octombrie tot acest comerciant însemnează în registre că a trimis la Tîrgu Mureș mărfuri în valoare de 1013 florini, printre care 20 "mosuluri" pentru 80 florini, 12 bucăți "varole" pentru 108 florini, 30 brîie de lînă pentru 30 florini, 10 litre de mătase "ghivizi" pentru 100 florini, 2 "mermere" pentru 60 florini, etc.⁹⁰

Tîrgu Mureș prezenta totodată și o piață importantă de desfacere a produselor meșteșugarilor din Transilvania, din care cauză nu arareori între comercianții veniți aici se iscau diferende. Un astfel de conflict a avut loc în 1627 între cizmarii din Mediaș și cei din Sighișoara, din cauza că, cizmarii din Mediaș la Tîrgurile din Tîrgu Mureș, neținînd seamă de ordinele stabilite încă mai demult, își așează mărfurile înaintea satrelor cizmarilor din Sighișoara. Plîngerile lor au ajuns pînă la Universitatea din Sibiu.⁹¹

Cît privește folosirea unităților de măsură, după hotărîrea luată în 1653 prin "Aprobatae" acestea nu s-au respectat. Principii și dietele în numeroase rînduri interveneau în schimbarea măsurilor spre folosul nobilimii, preoțimii și a comercianților.⁹²

Situația politică   Întregul secol al XVII-lea este teatrul unor frămîntări politice, ivite datorită luptei fățișe dusă între autoritatea centrală și marea nobilime, dornică de-ași menține puterea politică. Această luptă avea să aducă către sfîrșitul secolului al XVII-lea la slăbirea puterii centrale în favoarea mării nobilimi, care a reușit să acapareze o mare putere politică, aceasta tocmai în perioada cînd expansiunea celor două mari puteri; Imperiul Otoman și cel Habsburgic, asupra Transilvaniei se extinse, în loc să se creieze o autoritate centrală, puternică.

Unitatea politică și militară creată de marele voivod român se destrămasese și odată cu ea a apărut și o serie de lupte interne pentru putere, care au ținut timp de mai mulți ani. Nici asasinarea, de către imperiali, al lui Mihail Viteazul nu a reușit să asigure liniștea Transilvaniei, cu atît mai mult că față de aceștia populația are mari nemulțumiri.

În acest context politic, din nou, își face apariția pentru a treia oară Sigismund Báthory, în septembrie 1601, recunoscut de poartă ca principe, în schimbul supunerii sale față de sultan. Pentru

ai atrage și pe secui, Báthory le promite acordarea vechilor lor privilegii și câștigînd de partea sa și pe nobilime, reușește să cucerească, rînd pe rînd, orașele Transilvaniei, înafară de Sibiu, și înaintează spre Brașov.⁹³

Față de noua situație creată, Basta înaintează și el spre Brașov. În drum spre acest oraș trece și prin Tîrgu Mureș, cu nădejdea de a câștiga de partea sa pe secui. Își așează tabăra în comuna Ungheni (fost Nirășteu), de unde prin Ioan Báthory caută să câștige bunăvoința secuilor. Dar nu reușește și astfel secuii își atrag ura acestuia, cu atît mai mult că locuitorii orașului Tîrgu Mureș acordase sprijin lui Mihai Viteazul, Basta căutînd astfel să-i pedepsească. Din această tabără soldații săi năvălesc asupra orașului, în 1601, prădîndu-l catastrofal, distrugînd atît fostamînăstire fortificată, cît și biserica reformată.⁹⁴ Mai tîrziu, cronicarul Francisc Nagy Szabó, în cronica sa arăta; "În anul trecut, în ziua Sf. Laurențiu, 1601 prima dată cînd mînăstirea fusese atacată și unele bunuri ale ~~xxxxxxx~~ acelor care crezuseră că nu se vor atinge de biserică pentru că-s creștini, aceștia se-nșelară refugiindu-se în biserică pentru că dîndu-se foc turnului, bisericii și scolii..."⁹⁵

Ajuns stăpîn pe situație Basta încearcă să-și exercite influența și asupra Țării Românești, în care încă înainte de uciderea lui Mihai Viteazul, boierii în frunte cu familia Buzesților declară voivod al Țării Românești pe Simion Movilă, dar care s-a dovedit a fi un om slab și crud, sub a cărei domnie mulți boieri fuseseră "uciși fără nici o judecată și cercetare legală."⁹⁶ Prin situația politică creată se impunea un "domn războinic decît un nedepins încă cu armele" fiind ales astfel ca domnitor Radu Serban, a cărei domnie a fost considerată de marele Nicolae Iorga ca, "una din cele mai însemnate de la Mihai Vodă încoace,"⁹⁷ domnind între anii 1602-1611.

Încă de la începutul domniei sale avea să lupte împotriva turcilor care aveau drept candidat la domnie pe Radu Mihnea și pe de altă parte pe celălalt pretendent la tronul Țării Românești, Simion Movilă, care era susținut de moldoveni și poloni. Chiar și față de Transilvania avea unele rezerve, unde pentru început se bate cu nestatornicul Sigismund Báthory, iar față de Basta nu mai avea deplină încredere.

În situația potrivnică-i ce se afla Radu Serban este obligat să se îndrepte spre Transilvania unde era tabăra lui Basta. Cu ajutorul acestuia încearcă să-și recucerească tronul, dar în bătălia din martie 1602 este învins. În drum spre Basta armatele lui Radu Serban sînt însă atacate de Maise Secuiul, care era în slujba lui Sigismund

Báthory. Radu Serban, în această situație, este obligat să-și împartă armata în două părți; prima îndreptându-se spre cetatea Gurghiuului, iar cealaltă prin ~~T~~îrgu Mureș spre Bistrița unde se afla tabăra lui Basta. La Tîrgu Mureș însă acestea sînt atacate și 800 de oșteni a domnitorului român sînt măcelăriți de Moise Secuiul, acesta fiind ajutat și de locuitorii orașului și din ținutul înconjurător.⁹⁸

Referitor la acest măcel din anul 1602, Ciro Spontoni arăta în istoria sa,⁹⁹ că, Moise Secuiul ajutat de populația orașului au măcelărit oștenii lui Radu Serban care era în drum spre Bistrița, ucigînd 800 de oșteni. Resturile de soldați ajunși în tabăra lui Basta au relevat ~~cele~~ întîmplate, față de care generalul austriac a ordonat căpitanului Boulet să ia o parte din cavaleria românească și să se înapoieze la Tîrgu Mureș și să-i dea foc drept pedeapsă, că locuitorii săi au ajutat pe Moise Secuiul.¹⁰⁰ Acest plan însă nu a putut fi îndeplinit întrucît armatele ungurești cu mult mai puternice se îndreptau spre Tîrgu Mureș, orașul scăpînd de un nou dezastru.¹⁰¹ Tot asupra acestei lupte, dată la Tîrgu Mureș a lăsat relațări, în mod foarte plastic relatat, cronicarul Francisc Nagy Szabó. Evenimentele sînt descrise cu ochii micului burghez, tîrgoveț, fără a le lega de restul evenimentelor contemporane, opera fiind lipsită de amănunte. O re-latare amănunțită asupra descrierii acestui eveniment din cronică ar fi deosebit de interesantă, însă nu este cazul și nici spațiul nu permite. Cronica,¹⁰² arată că în acel timp orașul Tîrgu Mureș era aproape pustiu, populația fiind refugiată, fie la Sighișoara, Mediaș, Iernut, Bistrița, sau în secuime, datorită nesiguranței continuilor războaie. În acel moment pe șoseaua dinspre str. Sf. Gheorghe (azi 7 Noiembrie) de oraș se propie armatele lui Radu Serban. La știrea proprierei acestora de oraș, locuitorii se pregătiseră de apărare, însă armatele se opriseră numai în apropiere de oraș, în număr de peste două mii, pe colina numită "Pîinii"¹⁰³ (kenyeres).

Pentru început neîncrederea reciprocă aduce cîteva mici conflicte, apoi se duce tratative, din parte orașului fiind Ioan Nady Szabó și Ioan Bogáthy. Ca urmare, cea mai mare parte din armata munteană a fost cazată în satul Mureșeni, iar o parte din căpetenii fiind cazați pe la casele unor cetățeni din oraș, ca și la Paul Kóvács unde "mîncară și băură". În acest răstimp, noaptea, de oraș se apropiaseră armatele lui Moise Secuiul, care pornise din tabăra lui Sigismund Bathory. Prinși pe neașteptate, vlăguiți de oboseală și de somn, oștenii lui Radu Serban au fost atacați, împreună cu turcii, tătarii și secuii, care făceau parte din armata lui Moise Secuiul, măcelărind 800 soldați.¹⁰⁴ Dar odată cu aceasta și orașul are de suferit, fiind distrus, iar locuitorii în parte fiind luați și prizonieri de

către turci. După aceasta Moise Secuiul se retrase la Lechința de Mureș, de unde apoi pornește mai departe în urmărirea armatelor lui Radu Serban, dar nu-și atinsese scopul, deoarece acestea ajunseseră deja în tabăra lui Basta, de la Dej.

Neîmpăcat cu soarta pierderii unei părți din Transilvania, generalul Basta încearcă să-și reocupe orașele pierdute. Odată cu aceasta se răzbuună împotriva acelor care au luptat împotriva sa și în primul rînd pe secuii din Scaunul Mureș și mai ales pe locuitorii orașului Tîrgu Mureș, "punîndu-și în gînd să facă praf și orașul și să măcelărească populația și apoi să atace și secuimea!" Ca urmare la 30 mai 1602, în zorii zilei, o oaste de darabani, conduși de Grigore Nemethy, trece peste cîmpie și pătrunde în oraș unde "pe mulți cetățeni îi măcelăresc, apoi jefuiesc și distrug îngrozitor orașul, cetățenii somnoroși o iau la fugă și părăsesc orașul; darabani adunîndu-și prăzile încă dinainte de amiază, pleacă în garbă spre Ce-uas, căci se temeau de răzbuunarea secuilor".¹⁰⁵ Deasemenea, din cînd în cînd cețe răzlețe ale armatei atacă orașul, producîndu-i mari pagube. Cu ocazia acestor atacuri orașului i se aduc pagube însemnate, fiind distruse mînaștirea, biserica, turnul și scoala. Deasemenea locuitorii se refugiaseră în orașele întărite, ca la Brașov, unde sînt cazați, primarul orașului Borsos Tamas, Ioan Nagy Szabó și Mihai Nagy Szabó, cît și alți fruntași ai orașului, oameții de rînd căutîndu-și adăpost prin pădurile din jurul localității.

Pînă la urmă Basta reușește ca în Bătălia de la Alba Iulia să învingă pe Moise Secuiul, care nu mai are capacitatea de a apăra tronul nestatornicului Sigismund Báthory, care de această dată părăsește pentru totdeauna Transilvania.

Ajunș stăpîn pe situație, deși numai provizoriu, Basta obligă nobilimea cît și ceilalți locuitorii din Scaunul Mureș, să-i jure credință. La 16 august 1602 printr-un act¹⁰⁶ dat la Tîrgu Mureș, sînt menționați nobilii cît și ceilalți cetățeni care juraseră credință, pe întreg scaun fiind amintiți 1555 cetățeni, din care 19 nobili, 277 călăreți, 144 darabani (din aceștia 7 stau la Tîrgu Mureș, iar 44 slujind în cetatea Gurghiului), 990 secui liberi (fără orașul Tîrgu Mureș) și 155 iobagi.¹⁰⁷

Din orașul Tîrgu Mureș și-au dat jurămîntul 177 cetățeni,¹⁰⁸ dintre care judele Borsos Tamas, care s-a întors de la Brașov, Szabó Mihai, nobilul Stefan Bódo, Gheorghe Borbély, cît și alții, fie darabani fie cetățeni liberi. Cu această ocazie din fostele sate ale orașului, azi incluse în oraș, mai sînt amintiți libertinii Nagy Matei, Gelerd Mihai, Bákos Mihai și darabani Gelerd Ioan, Szabó Ioan,

Bakós Petru din satul Mureșeni;¹⁰⁹ libertinii Sipos Gáspar, Törek Francisc, Varga Simion, Nagy Kelemen, Kiss Máthe, Törek Ioan, Inczie Mihai, Nagy Nicolae, Inczie Andrei și Babka Nicolae din satul Micești;¹¹⁰ libertinii Kis Simion, Selye Mihai, Selye Mijai junior, Demjen Ioan, Selye Andrei, din satul Benefalău,¹¹¹ iobagii Detrehi Albert, Szabó Paul, Kusztos Ioan, din satul Secuieni; iobagii Tüsi Tămas, Molnar Ioan, Béres Simion, Lancz Blasiu, Demeter Nicolae, Kovács Mihai, Tüsi Stefan, Sárkány Tămas, din satul Cornățel;¹¹³ și iobagii Tott Matei, Tott Bálint, Nagy Jakab, Kusely Ambrus, Taar Gheorghe, din satul Remetea.¹¹⁴

La fel mai sînt menționați cetățenid din satele apartinătoare azi orașului, ca; Sîngeorgiu de Mureș, în număr de 20 persoane,¹¹⁵ Cristești cu 16 persoane,¹¹⁶ Vălureni (sat aparținînd azi de Cristești) cu 5 persoane,¹¹⁷ Sîncraiu de Mureș cu 14 persoane,¹¹⁸ Nazna (sat la Sîncraiu de Mureș) cu 5 persoane,¹¹⁹ Sîntana de Mureș cu 16 persoane,¹²⁰ Curteni (sat la Sîntana de Mureș) cu 6 persoane,¹²¹ și Bărdești (sat la Sîntana de Mureș) cu 3 persoane.¹²²

În fața tronului rămîn de astă dată doi pretendenți; Basta care are în ajutor pe Radu Serban, pus din nou în tronul Țării Românești de cei 25.000 soldați a generalului austriac și Moise Secuiul, sprijinit de turci. Pentru început balanța este în favoarea lui Moise Secuiul, care reușește să recucerească o bună parte din Transilvania. În acest răstimp Radu Serban cunoștea strălucite bătălii împotriva turcilor, la Hîrșova și Brăila. Aici îl ajunge trimisul lui Basta care disperat îi solicită ajutor împotriva dusmanului său, ales deja cu sprijinul turcilor, ca principe al Transilvaniei. În această situație Moise Secuiul se pregăteșete împotriva voivodului muntean, în drumul său trecînd și prin Țirgu Mureș și stabilindu-și tabăra la Ungheni (fost Nirășteu). Cu gîndul că orașul ar putea fi din nou distrus, "consiliul orașului trimite la Nirășteu unde era Moise și Pașa, pe mine (cronicarul Francisc Nagy Szabó) și tatăl meu Ioan Nagy Szabó. Atît lui Moise cît și Pașei li s-au dat daruri, ca aceștia să protejeze sărmanul oraș și cu ~~gîndul~~ ajutorul lui Dumnezeu și bunăvoinței lor acesta să nu fie distrus."¹²³

Situația devine nefavorabilă chiar și lui Serban, care nevoit să aibă în spatele său un dușman, procedeză la fel ca și Mihai Viteazul în 1599, trece munții și la 17 iulie 1603 lîngă moara de hîrtie a Brașovului, într-o bătălie, înfrînse armatele lui Moise Secuiul ba mai mult acesta cade ucis, capul fiindui apoi înfipt într-o sulită.¹²⁴

Glasul tunurilor trase sub zidurile Brașovului adusese vestea în toată Europa. Semețul crai care trădase atît de mîrșav pe Mihai Vi-

teazul, își găsise astfel moartea. Deosebit de victorioasă a fost primirea soliei trimise la Praga, unde era împăratul, în fruntea căreia se afla Radu și Preda Buzescu, care în august 1603 au adus cu ei 180 steaguri cucerite în luptă. Cinstea cu care au fost primiți a fost atât de mare "încît împăratul i-a așezat..... în timpul cît au stat în biserică înaintea episcopilor; au fost găzduiți împărătește și cu atîta belșug, încît ar fi putuț trăi două sute de oameni din cea ce au avut solii, puțini la număr. Prezentarea steagurilor a fost zugrăvită la Praga în icoane..... fosta mare procesiune.....erau de față și arhiducele, episcopii, solii valahi erau însă la loc de frunte și mergeau la dreapta."¹²⁵ Iar împăratul Rudolf al II-lea porunci lui Basta ca să înmîneze lui Radu Serban un steag de domnie care să "fie predat în mod festiv de către trimisul său de frunte", față de care însă generalul austriac nu avea nici un fel de interes să-l înmîneze. Victoria lui Radu Serban nu-l putu decît nemulțumi pe Basta, care la 29 iulie cînd se afla la Dej, scrie domnitorului român; "Am auzit că ai învins pe Moise Secuiul și i-ai luat capul. Îți poruncesc să te întorci în țara ta, pe care să o aduci în rînd. In Ardeal o să isprăvesc eu cum dușmanul, căci am oștire destulă pentru aceasta."¹²⁶ Nu putea fi decît frica ca nu cumva domnitorul român să pună stăpînire pe Transilvania, așa cum realizase nu cu mult timp în urmă Mihail Viteazu.

Datorită schimbării politice, încă de pe la începutul anului 1603, locuitorii Scaunului Mureș, împreună cu cetățenii orașului Tîrgu Mureș, pentru ași asigura vechile lor privilegii și libertăți, dau asigurări de supunere regelui, prin actul de supunere din 7 februarie 1603, dat la Tîrgu Mureș,¹²⁷ fiind prezentați nominal 177 nobili și cetățeni din scaun, care juraseră credință și supunere.

Prin înfrîngerea lui Moise Secuiul situația în Transilvania devine deosebit de grea, datorită numărului mare de trupe staționate aici și care secătuiau și așa puținele rezerve ale populației. Ca urmare crește prețul de cost al tuturor produselor agricole, foametea pustia localitățile ajungînd ca la Tîrgu Mureș un sfert din populație să piară de foame.¹²⁸ Prețul cerealelor devine deadreptul fantastic, întrucît "la grîu numai din anul trecut a crescut la 24 florini metru cub (de Mureș) și secara la 60 denari, chiar și mai mult!" Insași cronicarul Francisc Nagy Szabó recunoaște că "întrucît și eu am dat o miertă de grîu cu 1 florini și 25 denari". Cîb despre carne aceasta a devenit o raritate.¹²⁹

In această situație atît de nenorocită în Transilvania, se face cunoscut în anul 1604 că Stefan Bocskay a învins pe imperiali, fiind ajutat și de turci, cucerind rînd pe rînd Lipova, Caransebeșul, Chioarul, luînd apoi cu asalt și Gherla. Veste cuceririi Transilvaniei

de către acesta este primită în schimb cu ostilitate, îndeosebi de către sași, care duc o luptă de rezistență în frunte cu Albert Huet, comitele Sibiului. Ca atare Bocskay cere ajutorul lui Ioan Petki, căpitanul Scaunului Odorhei, care adună pe secui la Cristurul Secuiesc, în 1605, unde încearcă să-i atragă de partea sa.

Nobilimea însă, îl consideră pe Bocskay ca reprezentantul intereselor sale, ca atare încă în dieta din 21 februarie 1605, de la Miercurea Nirajului, este proclamat ca principe al Transilvaniei, fiind îndepărtat și de Ioan Petky, care cu această ocazie este investit ca general al secuilor.¹³⁰

Locuitorii orașului Tîrgu Mureș se supun destul de repede, fără rezerve, încă la începutul anului 1605 trimițînd principelui o scrisoare de supunere, ca în septembrie 1605, vistiernicul Haller să primească din oraș suma de 1493 florini, adunați de la secui.¹³¹ Totodată la 8 mai 1605 la Tîrgu Mureș este convocată o dietă, de către guvernatorul Transilvaniei, Gyulaffy, cu scopul restabilirii păcii în țară, dar veste că Gheorghe Raț, omul lui Radu Serban, vrea să atace orașul dieta este mutată la Călimănești.¹³²

Pentru a nu fi atacat de turci Bocskay^{se} consideră vasalul Porții, încheind și un ~~trat~~at la 15 mai 1605, cu acesta în urma căreia primește însemnele de investitură. Totodată încheie un tratat de alianță cu Tara Românească, la 5 august 1605 la Tîrgoviște, ca după aceea la 23 iulie 1606 să fie încheiată pacea dintre Transilvania și Austria, din care Bocskay are de cîștigat vaste teritorii în favoarea țării.

Moartea neșteptată a lui Stefan Bocskay, la 23 iunie 1606, probabil prin otrăvire, aducea la tronul Transilvaniei pe Sigismund Rákoczy I, care la 18 martie 1607 convăcă o dietă la Tîrgu Mureș, la care participă și solii domnului Moldovei, Simion Movilă, care odată cu scrisoarea de felicitare îi aduc și asigurarea respectării vechii alianțe între cele două țării. Odată cu aceasta noul principe caută să se apropie la rîndul său de Tara Românească, unde trimite o solie condusă de Baltazar Silvasy, care la 6 aprilie 1607 este în Brașov, apoi ajunge la Radu Serban, față de care mai înainte Bocskay avea teamă ca acesta nu cumva să treacă la ocuparea Transilvaniei, încheindu-se astfel și cu acesta un tratat de egalitate. De aici solia pleacă în Moldova, de unde apoi la 8 mai se reîntoarce împreună cu o suită de 15 persoane, împreună cu Simion Movilă.

Nestăpînind o trainică statornicie politică în Transilvania, Sigismund Rákoczy abdică de la tronul țării în favoarea lui Gheorghe Báthory, care pentru început caută prietenia celor doi domnitori români. Însă în dorința de a ajunge stăpîn peste cele trei țări româ-

nești - o veche ambiție a familiei Báthorestilor + il face ca la începutul anului 1611 să calce "confederația perpetuă și înviolabilă", care mai înainte o încheiește cu Radu Serban, pătrunzând în Tara Românească. La început Báthory ajunge stăpîn pe situație, stabilindu-și sediul la Tîrgoviște, de unde trimite țării numeroase ordine. Orașului Tîrgu Mureș îi poruncește să-i trimită fără întîrziere soldații care au fost țăsați pentru perioada de iarnă la vetrele lor. Totodată trimite la Constantinopol o solie prin care cere confirmarea sa ca principe, dar nu reușește, Poarta Otomană sprijinind pe Radu Mihnea, care împreună cu o numeroasă oștire turcă pornise să-și ia în primire tronul. La Dunăre primește oștirea din partea lui Báthory, care forțat de împrejurări îi dă concursul și îi trimite o armată de 500 soldați, în schimbul cheltuielilor avute cu alungarea lui Radu Serban, respectiv 4000 scuzi.

La 11 martie 1611 Bathory părăsește Tîrgoviște, lăsînd doar o mică trupă de cca. 200 oameni, conduși de Gabriel Bethlen, pentru a primi pe noul domn. Față de această situație Radu Serban apelează la ajutorul străin, îndeosebi la polonezi, pregătindu-se de ași recuceri tronul pierdut. Concomitent cu această acțiune Báthory caută să-și strîngă o puternică armată, pornind de la Sibiu, unde se află "că va plăti bine pe cei care acum vor fi alături și de ajutor",¹³³ cît și le va acorda alte daruri. La promisiunile făcute locuitorii orașului Tîrgu Mureș se hotărăsc să trimită și ei ajutoare. Om destoinic și cu pricepere la arme Ioan Kovács, este trimis de către oraș împreună cu Francisc Nagy Szabó, ca locțiitor, în ajutorul lui Báthory. În total orașul trimite 80 călăreți, sub comanda lui Ioan Kovács, iar sub a lui Francisc Nagy Szabó, "și mai mult de 120 pedestri".¹³⁴

Tot în acest răstimp Gabriel Bethlen sprijinit de turci pornește și el spre Transilvania, pentru a se instala ca principe al acestei țări. Din tabăra sa de la Sibiu, la 26 aprilie 1611 dă ordin șpanilor secui cît și comandanților armatei sale să nu facă pagube țării și mai ales în orașul Tîrgu Mureș. În iunie aceluiași an, Radu Serban cu ajutorul regelui Mathias de Habsburg trece munții, ca la 10 iulie într-o crîncenă bătălie dată lîngă Brașov, să înfrîngă pe principele ardelean.¹³⁵ Pînă la urmă, numai după o lună și jumătate Radu Serban se retrage de la domnie, exilîndu-se la Viena. Motivul îl constituia puternica invazie turco-tătară care în timp ce el pătrunse în Transilvania, aceasta ocupase Tara Românească.

În Transilvania pînă la urmă, cu ajutorul trupelor moldovene și muntene, la 23 octombrie 1613 este instalat ca principe al țării Gabriel Bethlen, ca la numai cîteva zile Stefan Báthory să fie prins și omorît, Cu aceasta se încheie una din perioadele cele mai insta-

bile ale Transilvaniei, urmînd ca pîntru următorii ani starea economică a țării să se redreseze simțitor. Încă de la început noul principat se orientează spre cele două țări românești, bătînd a se avea în bună vecinătate. Acest fapt îi era cu atît mai necesar cu cît în Transilvania încă mai existau trupe turcești și tătare care pustiau țara, prădînd cetățenii și luînd peste 25.000 prizonieri.¹³⁶ Asemenea pericol cunoscuse și orașul Tîrgu Mureș, dar a cărui cetățeni aflînd din timp că armatele turcești se îndreaptă spre orașul lor, au mers spre podul peste Mureș unde, după o crîncenă luptă reușesc să alunge trupele dușmane, orașul scăpînd astfel de o nouă devastare.

Pentru ași consolida domnia Bethlen caută să se îndrepte spre cele două țări românești, iar pe plan intern și-a închinat toate forțele operei de calmare a spiritelor agitate și de întărirea economică a țării. În toamna anului încheie tratatul cu Radu Mihnea, domnul Țării Românești și Stefan Tomșa, domnul Moldovei, în care se stipulează că vor "fi cu credință și cu ascultare a împăratului turcesc" și că vor "trăi ca frații și nu se vor părăsi unul pe altul pînă la moarte."¹³⁷

Bethlen trece la întărirea economică a țării ștergînd într-un ritm rapid toate urmele dezastrurilor anterioare. Ca urmare populația țării este impusă la mari impozite, orașul Tîrgu Mureș plătind pentru anii 1612, 1613, 1614 suma de 891 florini și 25 denari.¹³⁸ Pe plan extern, pe ascuns, caută să scape de jugul otoman, scop care nu a fost aplicat niciodată fățiș. Pentru a putea pune în aplicare planul său, Bethlen are nevoie de o formație statală puternică, aceasta putînd fi realizată printr-o alianță cu Ungaria sau Polonia, fie prin unirea celor trei țări românești. Pericolul cel mai mare îl constituiau însă habsburgii care își revendicau anumite drepturi asupra Transilvaniei. Ca urmare numai între anii 1619 și 1626 Gabriel Bethlen conduce trei expediții împotriva acestora, încheindu-se tratative între ei, la Mikulov (6 ianuarie 1622), Viena (1624) și Bratislava (1626), după care Bethlen renunță la alte expediții. În toate expedițiile sale Bethlen a primit și concursul Țării Românești.

Pentru Transilvania un lucru era clar; că Habsburgii doreau cu ori ce preț să pună stăpînire pe această provincie, iar actuala religie să fie stîrpită cu "nova colonia,"¹³⁹ fapt demascat de un membru delegației habsburgice primarului Tîrgu Mureș, Borsos Tamas, pentru că "dacă turcii vor ocupa Transilvania, atunci acolo s-a prăpădit și creștinătatea."¹⁴⁰

În timpul domniei lui Bethlen, în anul 1621 are loc o expediție turco-tătară, împotriva Poloniei. Și pentru a nu fi eventual atacat și el, Bethlen ca semn de supușenie trimite în Moldova 560 care cu

alimente. La acest transport a fost obligat a participa și orașul Tîrgu Mureș, care a contribuit cu un mare număr de vite și cereale, transportul fiind însoțit și de cronicarul Francisc Nagy Szabó, trecînd prin Moldova spre Hotin unde avea loc bătălii.¹⁴¹

Deși încersase să unifice cele trei țării românești și să se numească ca "rege a Daciei", ducînd în acest scop diverse acțiuni politice, Bethlen nu reușește. Incearcă o alianță cu Rusia împotriva Poloniei, avînd loc chiar și unele tratative în anul 1628, dar pe neașteptate la 15 noiembrie 1629 moare.

Moartea sa crează din nou o serie întreagă de lupte politice între diferiți pretendenți pentru putere - Ecaterina de Bradenburg, Stefan Bethlen, Stefan Csáki - care nu sînt decît reprezentanții diferitelor grupări nobilare sau confesionale - catolici sau reformați. Pînă la urmă prin dieta ținută la Sighișoara la 26 noiembrie 1630 este ales ca principe Gheorghe Rákoczi I, ca exponent al marii nobilimi. Inșă contrar așteptării acestora Rákoczi după consolidarea domniei sale continuă lupta predecesorului său.

Domnia sa (1630-1648) începe sub aspectul nefavorabil principelui, avînd de luptat împotriva diverselor fracțiuni nobilare, care abea în 1631 sînt supuse cu ajutorul Țării Românești, ajungînd astfel ca la sfîrșitul domniei sale să devină unul din cei mai mari proprietari funciari ai Transilvaniei. In una din aceste conspirații împotriva noului principe, face parte și fostul jude al orașului, Borsos Tamas, care împreună cu un grup de nobili pune la cale înlăturarea "străinului" Gheorghe Rakoczi I. și sprijinind ca nou domn pe Stefan Bethlen.¹⁴² Numai faptul că principele aflase cu mult mai tîrziu de acest complot la scăpat pe Borsos Tamas de pedeapsă, întrucît acesta între timp murise.

O nouă asemenea rebeliune nobilară are loc în 1633, tot la Tîrgu Mureș. Zólyomi David, un nobil rebel, ajunsese ca armatele sale să împresoneze orașul Tîrgu Mureș, locuitorii săi fiind într-un real pericol. Alarmată de către conducătorii orașului populația se răscoală și venindu-le în ajutor însăși principele, au reușit să-l aresteze, iar magistrații orașului, printre care și Francisc Nagy Szabó, să fie eliberați, ".....asta (arestarea lui Zólyomi) s-a făcut pe bunul țării și a principelui și pe neplăcarea multor hoți cu fără-delege și cu urma pierderii coarnelor",¹⁴³ spune cronicarul mai tîrziu în opera sa.

Pe plan extern Rákoczi trebuie să ducă o abilă politică de revendicare a independenței față de Poartă cît și de opunere tendinței Habsburgilor de a ocupa Transilvania. Reînceperea luptelor dintre poloni și turci îl obligă pe principe să ajute cu puterea armată pe

SIGISMUND BATHORY.
 1581 mai - 1597; 1598 august
 22 - 1599 martie; 1601; 1601
 febr.3- 1602.

STEFAN BOCSKAI
 1604-1606 oct.27

GABRIEL BETHLEN
 1613 oct.23- +1629 nov.15

GHEORGHIE RAKOCZI I.
 1630 dec.1- + 1648 octombrie 11

turci, neputînd să se ppună pentru a nu pune țara în pericol. Ca atare prin dieta din 12 mai 1634 se hotărăște ca Transilvania să ajute pe turci, ducîndu-se totodată o politică de împăcare a celor două părți, Rákoczi fiind interesat în acest scop întrucît avea legături familiare cu Polonia, reușind pînă la urmă la o împăcare a părților conflante, printr-un tratat încheiat la 5 iulie 1634.

Existența trupelor turcești în imediata apropiere a țării îl îngrijorează pe Rakoczi, care imediat caută să-și întărească armata, amplasînduși armata la Sebesul Săsesc. Spre această tabără avea să plece din Tîrgu Mureș, la 13 august 1634, o trupă de 50 pedestri sub comanda lui Martin Bodoki, cu această ocazie orașul mai expediind care cu alimente, animale, pentru a căror întreținere comandantul trupei primește suma de 10 florini, iar toboșarul și stagarul cîte 1 florin.¹⁴⁴

În perioada acestor ani prin domnia lui Rákoczi în Transilvania, a lui Matei Basarab în Tara Românească și Vasile Lupu în Moldova, au loc evenimentele politice cele mai importante. Dintre cei trei principii Rákoczi dispunea de cea mai însemnată forță militară, căutînd astfel ca să pună sub suzeranitatea sa cele două țări românești învecinate. Totodată Matei Basarab năzuia să preia politica lui Mihai Viteazul, dar Vasile Lupu, om de încredere al turcilor, renunță la încheierea unei alianțe militare antiotomane, căutînd mai degrabă o uniune a celor trei țări sub hegemonia sa proprie.

Bazele alianței dintre Transilvania și Tara Românească au loc în 1635 cînd se încheie un tratat, cu obligația întrajutorării reciproce în caz de nevoie. Aceasta era cu atît mai necesar cu cît Rákoczi mai avea încă de furcă cu reprezentanții partidelor adverse. Acestea și reușesc să cîștige concursul sultanului, în detrimentul principelui împotriva căruia este trimis Moise Secuiul cel Tînăr, ajutat și de Vasile Lupu, domnul Moldovei. Coaliția este însă distrusă de către Rákoczi care avea deja în tabăra sa de la Sebeș o armată bine organizată și puternică. Pînă la urmă Moise Secuiul este prins și închis la Yedicule, locul său fiind însă ocupat de Stefan Bethlen, care cu ajutor turcesc nu întîrzie să alerje spre tronul promis. Contrîns Rákoczi își adună din nou armata la Turda la 15 septembrie 1636, unde au plecat și 32 ostași din Tîrgu Mureș, însă cu întîrziere, la 22 septembrie, ducînd cu sine numeroase care cu alimente și bani. Prin victoria de la Salonta (10 octombrie 1636) Rákoczi reușește din nou să-și consolideze domnia obținînd în cele din urmă confirmarea sa ca principe în schimbul unei importante sume de bani dați atît sultanului cît și Pașei de la Buda.

Prin această supunere Rákoczi este obligat a participa tot mai mult la coaliția antihabsburgică, care în 1644 inițiază operați-

ni militare împotriva Austriei. Forțat de împrejurări, cât și în urma unor favoruri materiale din partea turcilor, Rakoczi dispune strângerea armatei, la Tîrgu Mureș avînd loc trecerea în revistă a armatelor secuiești. La aceasta coaliție participă și domnul Munteniei, care trimite o oștire sub comanda lui Constantin Serban, care avea să treacă și prin Tîrgu Mureș. Cu consințămîntul Porții, la 19 februarie 1644, Rákoczi avînd o armată cu un efectiv de 30.000 oameni, începe operațiunile militare.¹⁴⁵ Prin decretul său de mobilizare obligă toate comunitățile să participe, din orașul Tîrgu Mureș plecînd un număr de 60 soldați sub conducerea lui Toma Baranyai. Cu această ocazie orașul mai trimite o gardă de 10 soldați la Gurghiu unde era curtea principelui. La această expediție orașul contribuie cu 3 care cu cîte patru boi și 3 care cu cîte opt boi, ultimele trei fiind conduse de iobagii români; Martin Persa, Gheorghe Armeanu, Santa Grecu și Andrei Grecu la primul car; Avram Persa, Ioan Mustafa și Ieremia Suciu la al doilea car și Gheorghe Sava, Mihaliță Valahu, Istrate Valahu, la al treilea car.¹⁴⁶ La aceste expediții, la care participă Suedia și Franța, orașul Tîrgu Mureș cheltuiește în anul 1643 suma de 4617 florini și 83 dinari. În anul următor mai trimite 50 soldați cât și care, cai și boi de jug.

În acest răstimp Rákoczi caută să se apropie de Moldova, pentru cîștigarea prieteniei lui Vasile Lupu. Are ocazia de a trimite o delegație condusă de Ioan Kémeny, în 1644, cu ocazia căsătoriei lui hatmanul Lituaniei cu fica lui Vasile Lupu. Important pentru Scaunul Mureș este că din delegație fac parte ca reprezentanți ai scaunului și Iohanes Caiani (Ioan Căianul), Masa Gheorghe și Raț Gheorghe, ultimii doi fiind așa cum consemnează cronicile "din Eramitul Mare, oameni de curte și de lege grecească, care și limba valahă cunosc",¹⁴⁷ adică români.

Datorită situației nefavorabile a Habsburgilor în Europa, cât și frămîntărilor revoluționare ce bîntuiau continentul, părțile cuprinse în șirul de bătălii ce formase războiul de treizeci de ani, Rákoczi dispune luarea de măsuri de întărire a oastei, printr-un act din 5 august 1648, orașului Tîrgu Mureș făcîndu-i cunoscut să nu fie surprinși de vre-un eventual atac, să echipeze pentru război pe cei 60 infanteriști, pe care de regulă îi dă orașul, pentru ca la nevoie să poată fi trimiși în tabără.¹⁴⁸ Pînă la urmă părțile cuprinse în acest război au încheiat pacea de la Westfalia, din 1648, la puțin timp de la moartea lui Rákoczi. Important pentru Transilvania în acest tratat de pace, este că ea participă ca stat suveran, fiind recunoscut de către țările europene.

Scaunul de principe al Transilvaniei este luat în primire de Gheorghe Rákoczi II, fiul lui Rákoczi I, care de la bun început continuă politica tatălui său. Caută la fel alianța cu Tara Românească și Moldova în care scop în anul 1651 încheie tratatul cu Matei Basarab, care îi promite un tribut de 500 galbeni anual și cu obligația reciprocă de a se ajuta pe plan militar. La fel încearcă alianța și cu Vasile Lupu, ba mai mult printr-o legătură familiară, cerînd fica domnului moldovean pentru fiul său Fransisc, dar nu reușește. Domnitorul moldovean nutrește gîndul de a pune ca domnitor în Tara Românească pe ginerele său Timuș, fiul lui Bogdan Hmelnițki, care se căsătorise cu cea de a doua fiică a lui Vasile Lupu, domnița Ruxandra, în 1652.

Neputînd conta pe sprijinul Moldovei, Rakoczi II, ia măsuri de protejare a țării. Scaunul Mureș fiind la marginea principatului și în apropierea de Moldova, este obligat de a supraveghea granițele. Ca atare la 12 septembrie 1650 Rákoczi II. aduce la cunoștința căpitanului și judecătorului regesc al scaunului, că tătarii au năvălit în Moldova și ca atare să se ia măsurile de apărare și pază, trimițînd la trecătoarea Bistriței 200 pedestri pușcași cu hotnogiilor sub comanda vicejudelui Iacob Kóvács, unde avea să se unească cu pedestrii din Bistrița și în comun să păzească granița, ca să nu se întîmple vre-o nenorocire pentru această țară, căci astfel "vă jucați cu viața". Odată cu acestea le-a ordonat să-și ducă de mîncare pentru șapte zile și să nu asuprească sărăcimea.¹⁴⁹

Pe plan intern Rákoczi II. ia măsuri de întărire a oastei, cu care ocazie la 24 iulie 1652 ordonă orașului Tîrgu Mureș,¹⁵⁰ ca după tradiție să pregătească cei 50 infanteriști, pentru ca la nevoie să poată fi trimiși unde li se va ordona. O asemenea dispoziție dă și ceva mai tîrziu, la 6 aprilie 1653 de la Mînaștur, de data aceasta cerînd ca pedestri să fie pregătiți pentru luptă.¹⁵¹

Printr-o răzmeriță a boierimii moldovene, la care participaseră și Matei Basarab și Rákoczi II, în anul 1653 Vasile Lupu este înlăturat de la domnie în locul său fiind pus Gheorghe Stefan, aliat al principelui ardelean. Răsturnarea lui Vasile Lupu a fost pregătită încă mai înainte, de către boierii moldoveni nemulțumiți cît și de poporul gata de răscoală, dar care au fost ajutați de celelalte părți românești. Rakoczi deși pedeparte se arăta ca prieten al domnului moldovean, trimițînd în Moldova pe Ioan Boros în mai multe rînduri, el se pregătește să atace pe Vasile Lupu. În 1653 el trimite pe Ioan Boros și Ioan Kemeny care dispun de o însemnată armată. În trecere prin Tîrgu Mureș, orașul îi dă 80 soldați, conduși de Ioan Boros și patru care cu cîte patru boi. Deasemenea fiecărui soldat se dă solda

pe luna mai, cîte 4 florini și cîte patru banițe de grîne din moara orașului. Comandantului cît și celor șapte de peste o grupă cu 19 soldați li s-a mai dat cîte un buzdugan de fier.¹⁵²

La 28 mai armatele ardeleni pleacă din Tîrgu Mureș spre Moldova, astfel Vasile Lupu în fața răscoalei cît și a trupelor străine se refugiază în Polonia unde solicită ajutor de la cazaci. În Moldova avea să pătrundă trupele ardeleni în frunte cu Ioan Kémeny, care așează ca domnitor așa cum am mai arătat pe Gheorghe Stefan, mare logofăt. Însă Vasile Lupu obține sprijin de la ginerele său Timuș, pătrunde în Moldova și învinge pe Gheorghe Stefan la 1 mai 1653 lîngă Iași, iar pe ardeleni îi alungă din țară, după ce bate pe Ioan Boros la Focșani și pe Ioan Keneny la Coprineni, după ce-și pierde aproape toate tunurile pe cîmpurile de bătălie.

Ajuns din nou la domnie Vasile Lupu caută ca pe plan intern să pedepsească pe trădători, totodată îl atacă pe Matei Basarab. Lupta are loc în trei faze, în care bătălia de la Finta (17/27 mai 1653) a fost decisivă. Cei doi aliați Vasile Lupu și Timuș sînt înfrînți, Gheorghe Stefan intrînd din nou în Moldova, cu cele două ajutoare externe.

În acest răstimp în Transilvania Rákoczi II își pregătește din nou armatele, le adună în apropiere de Brașov, unde s-au adunat și cei 80 soldați tîrgumureșeni. Lupta pentru supremație avea să continue doar la scurt timp, deoarece Vasile Lupu ajutat din nou de Timuș reușește să pătrundă în Suceava. Aflați încă la Brașov soldații tîrgumureșeni primesc la 22 iulie 1653 solda adusă de către Martin Körösi, pe luna respectivă. Apoi continuînd să fie încartiruiți aici pe mai departe, deoarece la 17 septembrie cînd orașul trimite pe Ioan Csiszer cu solda, aceștia erau tot la Brașov.¹⁵³

Polonia hotărîndu-se de data aceasta să înlătore pe cazaci își trimite oștirea în Moldova unde au sosit armatele lui Gheorghe Rákoczi II, conduse de Peski cît și trupele munte și moldovene conduse de Gheorghe Stefan, care împreună atac cetatea Sucevei. În luptele duse la asediul cetății moare Timuș, a cărui armate deși continuă să lupte, pînă la urmă sînt învinse și trecute dincolo de Prut, unde cu această ocazie la 5 octombrie 1653 sînt întîlniți pe aceste meleaguri.

La tronul Moldovei avea să rămînă Gheorghe Stefan care reușește să păstreze relații cu Polonia, totodată fiind recunoscut ca domn și de Poartă. În anul următor la 9 aprilie 1654 avea să moară și Matei Basarab, a cărei domnie este continuată de Constantin Serban, fiul lui Radu Serban. Acesta continuă să păstreze bune relații cu Rákoczi, care își ajută prietenul cu ocazia răscoalei seimenilor, din anul 1655.

Cu această ocazie din Tîrgu Mureş pleacă la 9 iunie 1655 în expediția din Tara Românească, 80 soldați împreună cu patru care a câte 4 bobi, fiecare soldat primind câte o baniță de grîne și 4 florini, solda pe o lună.¹⁵⁴ Odată cu înăbușirea răscoalei o samo de ostași iau drumul pribegiei, un pluton ai seimenilor răsculați, la sfîrșitul anului 1655 fiind încartiruit la Tîrgu Mureş.¹⁵⁵

În 1657 Polonia este atacată de suedezi, cu care ocazie Rákoczi II. organizează o expediție în această țară, cu scopul ocupării tronului. Expediția începe în luna ianuarie 1657, cu ajutorul militar al Țării Românești și Moldovei, fiecare cu câte 2000 soldați, avînd și sprijinul hatmanului cazaucilor, Bogdan Hmelnițki. Ostașii trimiși de orașul Tîrgu Mureş, în număr de 79 au fost reținuți în țară unde în luna ianuarie erau în tabăra de la Boroșinău (Ienö),¹⁵⁶ unde au rămas o perioadă de cîteva luni, odată ce în 5 aprilie orașul trimite solda lușară prin Ioan Simofi, Boldizsar Szöcs Stefan și Kercsedi Szöcs Mihai.¹⁵⁷ Din această tabără ostașii tîrgumureșeni au fost mutați în tabăra de la Sebes unda au rămas încă circa șase săptămîni, unde apoi în iulie au mai sosit 40 pedestri trimiși de oraș.¹⁵⁸

Transilvania fiind aliata Suediei, în acest război prin orașul Tîrgu Mureş a trecut și trimisul regelui Carol Gustav, sfetnicul Gotthard Weling, care din eroare a fost prins de Toma Bassa, dar apoi eliberat cu multe onoruri.¹⁵⁹

Deși la început Rakoczi cîștigă diferite succese rapide, pînă la urmă este înfrînt și capitulează la 22 iulie 1657 în grale condiții, armatele sale fiind spulberate de tătarii ce veniseră în ajutorul regelui polon, în a căror robie au căzut mulți ardeleni printre care și Ioan Kémeny. În octombrie același an Poarta a dispus mazi-lirea lui Gheorghe Rákoczi II. cît și a celor doi domni a țărilor românești, după care se convocă dieta țării la Alba Iulia unde principele este înlocuit cu Francisc Rhédey. Rákoczi se retrage împreună cu o parte din trupele sale în cetatea Gurghiului pînă în anul 1658 cînd la 21 ianuarie pleacă spre Mediaș unde se ținea dieta țării reușind să-l înlătore pe Rhédey.¹⁶⁰ Cei 50 soldați lui Rhédey care erau la Tîrgu Mureş, rămînînd pe loc, care după reocuparea tronului de către Rákoczi au primit poruncă pentru a rămîne în localitate,¹⁶¹ "dar care au făcut mari distrugerii la de toate; ca la vii, grădini, fînațe pe toate pustiindu-le; iar pe noi amenințîndu-ne".¹⁶²

Întoarcerea lui Rákoczi nu putea fi pe placul Porții cu atît mai mult că cei doi domnitori care au fost maziliti de turci s-au refugiat la curtea principelui ardelen. Față de această situație principele se pregătește de luptă, cu care ocazie orașul Tîrgu Mureş îi trimite la 20 mai 1658 peste 50 pedestrași, conduși de Várodi Lakatos

Pál, spre Caransebeș,¹⁶³ unde își adună tabăra. Pornind pentru a pedepsi pe principele răzvrătit, turcii în mare număr pătrund în Transilvania pustiind și cucerind localitate după localitate, față de care situația locuitorii orașului Tîrgu Mureș și din împrejurimi se refugiază în cetate și "ținînd la 23 august 1658 sfat pentru a lua măsurile de apărare; în această situație se formează în pripă o gardă de 300 ostași care ies la Bălăușeri înaintea dușmanului. Locuitorii se retrag în cetate, de unde se apără dar după o rezistență slabă, cade și cetatea în mîinile armatelor, care fac peste 3000 de prizonieri"¹⁶⁴ pricinuind însemnate pagube orașului. Asupra acestui eveniment cronicarul Fransisc Nagy Szabó arăta; "La 29 august de ziua Sf. Ioan Botezătorul, a venit vestea că la Bălăușeri dușmanul arde, omoară și taie. Isuse fii cu noi."¹⁶⁵

Secuii conduși de căpitanul Babó Stefan din Scaunul Mureș, au luptat împotriva ~~turcilor~~, dar pînă la urmă sînt învinsi și ei, căpitanul scaunului căzînd prizonier și apoi răscumpărat cu 500 da taleri.

În lupta lor de a înlătura pe Rákoczi II. turcii pînă la urmă predă întreaga țară, fiind copleșită și Alba Iulia, asigurînd instalarea ca principe al Transilvaniei pe Acațiu Barcsai. Sprijinit de turci acesta convocă la 4 octombrie 1658 dieta de la Sighișoara, unde la 10 octombrie sosește și trimisul sultanului, care îi aduce întărirea ~~Porții~~.¹⁶⁶ În sprijinul noului principe capugibașul din Timișoara trimite la Tîrgu Mureș pe baiul Hagi Mustafa cu 1000 călăreți turci, 300 ieniceri și 1500 de curteni.¹⁶⁷

Cu toate că Rákoczi pierduse tronul el nu renunță cu totul. Retras în Ungaria el ordonă de la Debreczen primarului din Tîrgu Mureș să nu treacă de partea dușmanului și să nu se prezinte la dieta convocată de Barcsai la Sighișoara pentru 5 octombrie.¹⁶⁸ Acațiu Barcsai nu reușește să cîștige populația țării, cît și o parte dintre nobili, fiind obligat a ține o nouă dietă, de data aceasta la Tîrgu Mureș, pe care o convocă pentru 6 octombrie 1658, în care din nou este întărit ca principe. În timpul dietei la 25 noiembrie sosește o scrisoare din parte lui Rákoczi, care stîrnește panică, acesta mai avînd partizani, chiar dacă nu se arătau fățiș. Pînă la urmă dieta obligă ca toți nobilii să treacă de partea lui Barcsai, în termenul cel mai scurt, sub însemnul amissionis privilegiorum et bonorum (cu sancțiunea privilegiilor și a bunurilor).¹⁶⁹

După terminarea dietei din Tîrgu Mureș, în Transilvania au rămas doi principii; Acațiu Barcsai și Gheorghe Rákoczi II, între care avea să continue lupta pentru supremație. Barcsai ordonă orașului Tîrgu Mureș să se pregătească de luptă asigurîndu-se numeroase care de

povară cu alimente, conduse de 31 soldați. Intre timp Rákoczi adunându-și armata reușește să pătrundă în Transilvania unde îl alungă pe Barcsai cu care ocazie sînt prinși și cei 31 soldați tîrgumureșeni, la Juncul de Cîmpie. Ajungînd la Alba Iulia, principele rămîne o scurtă perioadă, ca apoi să meargă la Sebeș unde convoacă o dietă a țării tot la Tîrgu Mureș, pentru data de 22 septembrie. Sînt convocați și deputații orașului printr-o scrisoare din 8 septembrie 1659 prin care face cunoscută ordinea de zi a dietei; Lupta împotriva lui Akatju Barcsai.¹⁷⁰ Cu toate precauțiunile luate în vederea dietei ~~și~~ adepții lui Barcsai continuau pe ascuns să-l sprijine. De la tabăra sa din Cluj Napoca, la 16 septembrie 1659 Rákoczi ordonă orașului ca să aresteze pe un oarecare Sárközi, care ar strînge oștire pe ascuns pe seama adversarului său. Cu această ocazie mai dispune ca oameii săi să nu fie tulburați, astfel orașul va fi distrus.¹⁷¹

Mihnea al III-lea (1659) domnul Țării Românești, fiul lui Radu Mihnea, odată cu ajungerea sa la scaunul țării caută să întrețină relații cu principele Transilvaniei, Gheorghe Rákoczi al II-lea. Deși obligat de marele vizir să participe la expediția otomană organizată împotriva principelui ardelean acesta caută totuși să aibă relații de prietenie cu acesta, ocrotindu-i armatele. În scurta sa domnie Mihnea al III-lea încearcă să se ridice la nivelul marelui Mihai Viteazul. După ce reușește să pună la punct pe marii boieri trădători, printr-un masacru organizat în septembrie 1659, sprijinindu-se pe răsculații din 1655, seimenii, orășeni și țărani, avînd și un puternic ajutor din partea lui Rakoczi, Mihnea pornește o serie de bătălii împotriva turcilor, pe care-i înfrînge la Frățești, Călugăreni, Brăila și Giurgiu, trecînd pînă dincolo de Dunăre. Venirea tătarilor a pus capăt acestui șir de lupte comune împotriva turcilor, în Moldova fiind pus Stefăniță, fiul lui Vasile Lupu, iar în Tara Românească, Gheorghe Ghica. După un eșec a încerca să-l ucidă pe Mihnea la București, acesta se refugiază în Transilvania (decembrie 1659) unde și moare în aprilie 1660 la Satu Mare.

Convocată dieta la Tîrgu M^Ureș la 22 septembrie 1659, aceasta se deschide în biserica reformată din cetatea orașului. În toiu dietei. la 25 septembrie, în oraș a sosit și Iōan Kemény care a scăpat de la tătari, în schimbul unei sume mari de bani. Dieta stabilește ca principele Barcsai, cel plecat turcilor, să nu mai fie ales, hotărîndu-se alegerea lui Rakoczi al II-lea. Această nouă alegere nu sa fă făcut fără unele presiuni. Principele însoțit de o numeroasă armată de 3000 călăreți, care a stîrnit o mare spaimă locuitorilor, la 27 septembrie sosește în oraș, fiind întîmpinat de cetățenii orașului la marginea localității, în satul Mureșeni.¹⁷² Alături de Rákoczi

se afla și pribeagul domnitor muntean Constantin Serban, fiul lui Radu Serban.

La dietă sînt convocați toți nobilii și secuii, a căror prezență, la mulți din frică decît de nevoie se datora, odată ce Rákoczi a scris celor din scaunul Odorhei că cei ce se vor codi nu vor fi pedepsiți decît prin sabie.¹⁷³ Cu ocazia dietei sînt invitați la 1 octombrie și delegații lui Mihnea al III-lea, care face cunoscut de lupta împotriva **Țurcilor**, cerînd totodată reînnoirea tratatului de alianță încheiat în 1636. Noul ~~tar~~ tratat avea să se încheie la 4 octombrie între Rákoczi al II-lea și Mihnea al III-lea, cu obligația ajutorului reciproc în caz de nevoie. La 6 octombrie are loc și încheierea tratatului, în sala bisericii reformate, unde participă solii celor două părți. Cu această ocazie Rakoczi stabilește o întîlnire pentru 11 octombrie la Brașov, cu Mihnea și cei doi voivozi pribegi, Constantin Serban și Gheerghe Stefan, unde se stabilește ca Mihnea să rămîna domnitor în ~~Tara~~ Tara Românească iar Constantin Serban în Moldova.

Dieta recunoscînd pe Rákoczi ca principe al Transilvaniei cere acestuia la 27 septembrie 1659, prin cinci puncte¹⁷⁴ ca să procedeze la o amnistie generală și perpetuă (Amnistiaba menenek indifferenter mindenekenek es javakra nezve...) și să ia măsuri de prevedere pentru siguranța țării; drepturile nobilare cît și celelalte drepturi privilegiate (Mind nemessi s mind egyeb Prinilegialis megbantodasokat) să fie respectate cu sfințenie; așa cum secuii au fost protejați la fel și celelalte națiuni să fie protejate; cît și să se reglementeze unele legi împreună cu dieta, la cere principele Rákoczi și-a dat rezoluția cerută de dietă. Tot dieta trimite vizirului de la Buda, lui Seidi Pasa, o scrisoare prin care cere confirmarea lui Rákoczi ca principe dar acesta refuză, făcînd totodată cunoscut și celor trei stări că principele ales de sultan este Acațiu Barcsai.

În satria nou creată lui Rákoczi nu-i rămîne decît să-și pregătească o nouă armată. Asigurîndu-l pe primarul orașului Tîrgu Mureș de sollicititudinea sa,¹⁷⁵ principele cere la 9 octombrie 1659 ca orașul după vechea datină să pregătească atîți infanteriști cîți îi trebuie, iar la 1 noiembrie să trimită pentru ziua de 9 noiembrie și pedestrașii echipați pentru război, în tabăra de lîngă **Orăștie**.¹⁷⁶ Mai cere ~~ea~~ la 29 noiembrie ca orașul să execute un mare număr de sulite, cît mai late, prețul urmînd a fi achitat ulterior.¹⁷⁷

Turcii nu întîrzie să intre în Transilvania, pătrunzînd pe la Porțile de Fier, avînd alături și contingente muntene și moldovene, comandate de serdarul Mihalcea Hîncu, unde armatele lui Rákoczi în zadar încearcă să-i oprească. La bătălie participă și 31 soldați trimiși de orașul Tîrgu Mureș, însoțiți de patru care de povară date

de iobagii români, 1 drapel cât și arme, care cu ocazie bătăliei s-au pierdut, rămânând doar carele, care au fost restituite țăranilor.¹⁷⁸ Rákoczi se retrage la Tîrgu Mureș, de unde apoi își instalează tabăra de iarnă la Săliște, pentru a fi mai aproape de Barcsai, refugiat în cetatea Sibiului. Din tabăra sa Rákoczi ordonă orașelor țării cât și satelor să trimită ajutor atât militar cât și materiale. Orașul Tîrgu Mureș cu această ocazie trimite în tabăra principelui, la 19 ianuarie 1660,¹⁷⁹ un număr de 31 soldați, asigurați cu hrană și câte 2 feldere de grîne pentru fiecare ostaș, care cât și arme. În luptele date în jurul Sibiului au murit 2 soldați tîrgumureșeni, iar unul s-a îmbolnăvit.

La 14 mai 1660 marele vizir al Budei, Sijdi Mehmet Pașa, însoțit de o puternică armată, pătrunde în Transilvania obligînd pe Rákoczi să părăsească așutul împotriva cetății Sibiului și să se îndrepte spre Cluj Napoca. Lupta decisivă dată la 22 mai 1660, are loc între Gilău și Fenes, la Florești, unde Rákoczi este grav rănit. Se refugiază la Oradea unde și moare la 17 iunie 1660, țara rămânând astfel sub conducerea lui Barcsai. Plecat spre Cluj Napoca acesta ordonă orașului Tîrgu Mureș să trimită ajutor, care nu întârzie să sosească, fiind trimiși 31 soldați din care 15 pleacă spre Iernut, iar restul la Alba Iulia,¹⁸⁰ unde rămîn pînă în septembrie cînd frațele principelui, Andrei Barcsai îi trimite înapoi la Tîrgu Mureș.

Domnia lui Acațiu Barcsai fiind însoțită de numeroase fără-delegi, revoltă pe secui care nu întârzie să se răscoale, avînd în fruntea lor pe Stefan Lazăr din Lăzarea, primul jude regesc din Ciuc, care închis în cetatea Gurghiului de către principe a reușit să evadeze. Din tabăra sa de la Iernut, Barcsai ordonă orașului Tîrgu Mureș să participe la înăbușirea răscoalei secuilor, consiliul orășănesc trimițînd cu această ocazie 31 ostași.¹⁸¹

Barcsai convocă pentru 20 octombrie o dietă la Sighișoara, în care se hotărește majorarea impozitelor în vederea asigurării sumei de bani datorate Porții. În timpul dietei apare stirea că Ioan Kemeny împreună cu partizanii lui Rákoczi, se îndreaptă spre țară. La 25 noiembrie Ioan Kemeny intră în Transilvania, înfrînge pe Gáspar Barcsai, ce la trei zile să intre în Tîrgu Mureș. Aici, de ziua Sf. Nicolae (6 decembrie) Kemeny se întîlnește cu conducătorul secuilor răsculați, de unde împreună cu Petki Stefan s-au îndreptat spre Cetatea Gurghiului.¹⁸²

Kemény convocă o dietă a țării la Reghin, care are loc la 27 decembrie 1660, în care cu recomandarea a șapte țări creștine, printre care și Habsburgii, este ales ca principe a țării, la 1 ia-

nuarie 1661, Acațiș Barcsai fiind arestat și obligat a rămâne în cetatea Gurghiului. Continuând să străvârșească și în continuare fără-delegi, acesta pînă la urmă este ucis de oamenii principelui, cînd încerca să evadeze spre Kövár,¹⁸³ la fel străvârșind și Andrei Barcsai, care este spînzurat la 16 mai 1661 în cetatea Făgărașului.

Turcii neîmpăcîndu-se cu ideia rămînerii ca principe al Transilvaniei lui Ioan Kemény, care era exponentul Curții din Viena, se pregătesc din nou de a cuceri țara. Kemény ia măsuri grabnice de întărire a oastei, cu care ocazie orașul îi trimite la 13 mai 1661, 31 soldați înzestrați cu toate cele necesare pentru luptă. Neputînd rezista forțelor otomane, Kemény se retrage spre Ungaria, întreaga Transilvanie căzînd astfel sub ocupația turcilor. În înaintarea lor "ei pîrjoleau totul, încît deseori ardeau 300 de sate. Toți oamenii vîrstnici au căzut sub sabie, iar tinerii partea bărbătească și femeiască, au fost duși cu ei în robie."¹⁸⁴

La 3 septembrie sosește la Tîrgu Mureș și Ali Pașa, care trece în revistă un mare număr de robi creștini. De aici, la 7 septembrie trimite ordine ca să se ~~prezinte~~ prezinte la el toți dregătorii (officiales) sași cît și nobilii.¹⁸⁵ În consfătuirea ținută în oraș se hotărăște ca principe să fie ales Stefan Petki, căpitanul Scaunului Ciuc. Este trimisă o solie, în care făcea parte și judele orașului Tîrgu Mureș, Ioan Cziszar, dar acesta refuză, mai mult de frică decît din alte cauze.

În această situație turcii propun ca principe pe un curelar breslas din Tîrgu Mureș, anume Gheorghe Elekes Tarisnyai, dar cele trei stări s-au opus categoric, arătînd că un principe nu poate fi decît un nobil. Pînă la urmă este propus ca principe Mihai Apaffi, un nobil ce-și avea castelul la Dumbrăveni, abea scăpat din robia tătărească, la care se prezintă și solia care-i face cunoscut hotărîrea turcilor. Mai mult speriat decît bucuros,¹⁸⁶ Apaffi este nevoit a accepta propunerea făcută și însoțit de o suită se îndreaptă spre Tîrgu Mureș. La intrarea spre oraș este întîmpinat ca un adevărat principe, chiar de către Ali Pașa și condus spre tabăra turcească, unde sînt chemați toți nobilii în vederea ofierii de încoronare a acestuia. Alegerea sa are loc pe cîmpia de lîngă oraș, numită Libákcs, la data de 14 septembrie 1661, ca în ziua de 17 să aibă loc instalarea cu toată solemnitatea cuvenită unui principe.¹⁸⁷

Lipsit de ambiții și coaliții politice, Apaffi corespundea întrutotul intereselor Porții, care avea nevoie de un om credincios și supus. Chiar și alegerea sa ca principe al țării, înscăunarea, se confirmă. Dieta întrunită la Seica Mică, la 20 noiembrie, cu ocazia alegerii principelui, nu era decît o formalitate menită doar să sal-

veze aparențele, el fiind întărit cu însemnele domniei; coiful cu pene albe, buzduganul și mantia.¹⁸⁸ Însăși haraciul de 40.000 galbeni promiși anual pentru sultan arată că acest principe slab din fire era "mai bun papă, decât de principe", cum îl descrie cronicarul maghiar Mihail Cserei.¹⁸⁹

În timp ce avea loc solemnitatea alegerii lui Apaffy ca principe, apare știrea că Ioan Kenény însoțit de o puternică armată de 30.000 oameni, conduși de generalul Montecucculi, se află la Jimbou lângă Cluj Napoca. De aici el trimite scrisori deschise orașelor țării, printre care și Tîrgu Mureș, care sosește la 14 septembrie, în timpul alegerii lui Apaffi ca domnitor. Odată ales ca domnitor omul lor de încredere, Ali Pașa cu o armată de 21.000 turci și tătari se îndreaptă spre Ioan Kemény. Între cele două partide au loc numeroase ciocniri, fără ca o bătălie decisivă să poată pună capăt acestor conflicte, dar care accentuează și mai mult conflictul dintre puterea centrală și nobilime. Nobilimea devine autoputernică reușind să acapareze mari suprafețe din domeniile fiscului, cât și să acapareze bunurile celor învinși, mai ales după înfrîngerea lui Kemény, a cărui partizani au fost prinși și deposedați de bunuri. Frațiunea care-l sprijinea pe Apaffi, în frunte cu Mihail Teleki, advăratul conducător al Transilvaniei - "flagelul lui Dumnezeu pentru Transilvania" cum îl descrie Cserei - ajunge la un adevărat despotism "încît de cînd locuiesc oameni în Transilvania niciodată, nici sub voievozi, nici sub principii, Transilvania nu mai fusese subjugată atît de tare și oamenii de nimeni nu s-au temut așa de mult ca de Teleki".¹⁹⁰

Sprijinit de Poartă, Apaffi caută să-l înlăture pe Kemény, dar deocamdată nu reușește. La 26 decembrie 1662 Apaffi înștiințat că Kemény a pătruns în Transilvania, dispune ca 3000 ostași turci și secui să meargă spre Bistrița. Bătălia are loc lângă Tîrgu Mureș, în care superioritatea lui Kemény, mai ales că acesta și ocupase orașul, face ca armata trimisă de Apaffi să se retragă.¹⁹¹

Lupta dintre cei doi pretendenți continuă și în anul următor, cînd locuitorii orașului Tîrgu Mureș suferă numeroase pagube materiale. Este perioada de supremație turcă cînd aproape întreaga Transilvanie este ocupată de către turci. Apaffi plecat din Mediaș la Sighișoara a dat posibilitatea lui Kemény să-l urmărească cu armatele sale. În drum spre Sighișoara el trimite o scrisoare locuitorilor orașului Tîrgu Mureș, prin care le cere să se supune și să contribuie cu ajutor material, sub pedeapsa focului. Primarul orașului, Francisc Kovts în această situație, pleacă la Kemény să-i jure credință însă între timp cetățenii orașului s-au întărit în cete refuzînd să acorde ajutorul promis, declarînd că ei nu doresc să părăsi pe Apaffi, din

fericire oraşul scăpînd fără a suferi ceva. Bătălia are loc la Sighișoara unde Kemény cade ucis.¹⁹²

Ajunși stăpîni în Transilvania turcii solicită țării mari eforturi materiale. Încă la 2 ianuarie 1662, Apaffi face cunoscut oraşului Tîrgu Mureş să se pregătească în vederea primirii lui Mehmet Paşa,¹⁹³ însoțit de o numeroasă armată. Cu această ocazie oraşul dă 400 feldere făină de grîu, 900 feldere ovăs pentru cai, miere de albine, cît și alte alimente. Sosit în oraş la 8 martie, Mehmet Paşa rămîne timp de 18 zile. Oraşul mai este obligat la întreținerea trupelor din țară, mai ales cu carne, în care măcelarii oraşului au dat însemnate cantități de carne ca Petru Racz 396 kg, Petru Moldovan 166 kg, Gheorghe Abraham 1400 kg, Mihai Csiky 350 kg. și soția lui Ioan Prágai 365 kg, în total 2477 kg. carne, plătită de către oraş cu 40 florini și 55 creișabi.¹⁹⁴ Pe lîngă contribuția materială, oraşul cunoaște și ravagiile trupelor staționate aici, care la 13 martie 1662 deslănțuiesc un puternic incendiu, ce distruge două străzi, cetățenii fiind obligați a solicita ajutor de la dieta din Gurghiu, unde se aflau reprezentanții celor trei stări. (10-26 martie) (anexa nr. 22)

Mehmet Paşa părăsește oraşul Tîrgu Mureş, fiindu-i pus la dispoziție un car și 8 cai pentru transportul alimentelor. După o scurtă parte de liniște oraşul din nou, la 2 mai 1662, este obligat de către principe să cazeze pe ienicerii din Eger (R.P. Ungaria) asigurîndu-le hrana necesară.

Numeroasele lupte duse între cele două partide politice își aveau substratul politic în lupta celor două puteri; Curtea de la Viena și Poarta Otomană, de a pune stăpînire pe Transilvania. Ioan Kemény își găsisse ajutor la austrieci, în timp ce Mihai Apaffi în turci. În lupta dusă dintre aceste două tabere, Apaffi este obligat deseori să participe și el, el defapt fiind ultimul principe sub suzeranitatea turcă. Participă la expediția turcă, alături de cele două țări românești, împotriva austriecilor din vara anului 1663. Oraşul Tîrgu Mureş este obligat, ca pe lîngă o primire demnă pentru cei doi voievozi a țarilor românești, să participe și cu oșteni. La 28 august 1663 oraşul trimite spre Alba Iulia, 31 soldați de unde pleacă spre Austria pentru a participa la războiul Austro-Turc.

În decursul războiului, un mare număr de soldați austrieci au produs însemnate pagube oarșelor din Transilvania, în oraşul Tîrgu Mureş fiind cazați la 21 martie un număr de 20 soldați.¹⁹⁵ După înfrîngerea austriecilor la St. Gothard și încheierea păcii de la Vasvár, la 10 august 1664, Austria este obligată a renunța la orașele din Transilvania. Turcii se retrag și ei dar cu asigurarea unui tribut

uriaș din partea țării. Apăsarea acestui tribut s-a resimțit în primul rând în mijlocul populației civile de la orașe, care cu greu mai putea face față solicitărilor tot mai persistente din partea principelui. Această sâare s-a simțit și la Tîrgu Mureș, în care Consiliul orășănesc cu greu putea strînge sumele necesare pentru plata impozitelor stabilite, nu arareori fiind necesară intervenția principelui. La 4 august 1665 Apaffi Urgentează" ca orașul Tîrgu Mureș să trimită impozitul cerut,¹⁹⁶ ca la aproape două săptămîni, la 18 august să ordone strîngerea impozitelor restante și trimiterea lor la curte.¹⁹⁷ Aceste obligații fiscale sînt completate cu cele materiale. Prin ordinul dat de la Iernut, la 4 septembrie 1665, Apaffi dispune ca orașul timp de cîteva zile să cazeze și să alimenteze 16 militari afați în oraș.¹⁹⁸

Mai tîrziu, datorită nevoilor crescînde urmare supunerii totale față de Poartă, Apaffi ia măsuri de ridicare a impozitelor ~~pe~~ populației. Dieta din 5 ianuarie 1667 convocată la Tîrgu Mureș,¹⁹⁹ hotărește printre altele ca orașul Tîrgu Mureș să achite după cele 31 porți, o sumă de 465 taleri, iar clerul român, cu excepția preoților din Tara Făgărașului, suma de 500 taleri, din care 100 protopopii, iar preiții 400.

Prin dieta de la Făgăraș, din 30 decembrie 1665 se stabilește contribuția fiecărui oraș în parte. Ca atare cu chitanța din 27 septembrie 1667, dată de către administratorul Buday Petru, la Recașul de Jos, se recunoaște că a primit din partea orașului Tîrgu Mureș, prin Lakatos Martin și Kereszturi Andrei Deák, suma de 450 florini, ca impozit hotărît pentru Poartă.²⁰⁰

Pe lîngă contribuțiile materiale și financiare datorate Porții, Transilvania este obligată să participe cu oaste la războaiele purtate de aceasta. Ca urmare Apaffi "se îngrijește de un anumit număr de pușcași buni pentru slujba țării..." pe care îi înobilează ca urmare încuviințării dietei din Tîrgu Mureș. Sînt înobilați două sute /pușcași/ foști iobagi, de pe domeniile fiscului, dar numai cu condiția "ca și urmașii lor să slujbească principelui și țării în această stare, fiind datori să-i învețe și pe urmașii lor la slujba de pușcași..." Articolul 30 al dietei însă hotărește ca în caz dacă acești pușcași inobilați "ar fi săvîrșit ceva, fie împotriva condițiunilor scrise la înobilarea lor, fie că vor să înșele fiscul și țara cu alte amăgiri, să fie aduși din nou la starea de iobăgie de către dregătorii supremi ai acele locuri..."²⁰¹

În războiul din 1672 purtat împotriva Poloniei se stabilește ca la fiecare șapte porți să se dea cîte un car cu șase boi și șase călene.

Tîrgu Mureş în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.
Vedere dinspre râul Mureş

plin cu grîne și cîte doi căruțași. Tîrgu Mureș dă cu această ocazie cinci care cu cîte șase boi, însoțite de zece căruțași, cărora li s-a și dat solda pentru o lună și care au plecat din oraș la 30 august.²⁰² Tot în acest an orașul este obligat să dea o contribuție de 558 taleri, sumă primită de la primarul Sigismund Szöcs, la 7 octombrie 1672 de către preceptorul sef, Sárosi Ioan.²⁰³

În războiul turco-polon din 1674, Apaffi dispune prin dieta de la Alba Iulia, ca țara să dea 500 care cu cîte șase boi, cu cîte doi căruțași, orașul Tîrgu Mureș contribuind și de această dată cu cinci căruțe cu 30 boi și 11 însoțitori cu alimente.

Aceste contribuții ale orașului sînt suplimentate și de obligația întreținerii pentru iernare a numeroase trupe tîrcești, ca în 1679 cînd cheltuiește 276 florini și 60 creițari, sumă care mai tîrziu, în dieta din anul 1680 o va cere înapoi.²⁰⁴

Impozitele mereu crescînde, ce trebuiau date Porții Otomane aveau să ducă la sărăcirea economică a orașului. În 1676 printr-o chitanță din 13 august, prim-preceptorul Gheorghe Lipcsei dovedea că primarul orașului, Gheorghe Nyerges, a platit impozitul pentru poartă în sumă de 558 taleri,²⁰⁵ la 22 octombrie 1680 orașul înaintea lui Sigismund Haranglabi cei 508 taleri, ca impozit după cele 31 porți,²⁰⁶ la 10 iunie 1681 la Nicolești, Ioan Sarosi dovedește că primarul orașului, Stefan Nyirö Szabó a plătit impozitul de 456,50 florini rămînînd încă o restanță de 101,50 florini,²⁰⁷ în 9 mai 1682 orașul plătește prin Francisc Ugron din Sighișoara 600 florini,²⁰⁸ la 2 august, tot același an, suma de 93 florini,²⁰⁹ iar în 1683 la 17 septembrie, primarul Matyáa Baló un impozit de 558 taleri.²¹⁰

Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea marile acțiuni ofensive ale tîrcilor au trezit o apropiere între Ungaria, Polonia și Imperiul Austriac, ultimul încheiînd pacea cu vechea răvală Franța. Ca urmare și Transilvania este obligată ași schimba orientarea politică. Principele Apaffi încă cînd era în viață, impune ca la moartea sa să fie ales ca principe fiul său Apaffi al II-lea, reușind ca la 26 august 1686 în castelul său de la Iernut să-și realizeze dorința.

În urma războaielor turco-austriece, către sfîrșitul secolului, prin respingerea turcilor din Europa centrală, Transilvania avea să treacă sub influența austriacă. Încă de la asediul Vienei din 1683, Mihail Teleki, deși era ca aliat al turcilor caută să ia legătura cu împăratul Austriei, cerînd asigurarea recunoașterii suzeranității în caz de ~~văzdușie~~.

Influența austriacă în Transilvania a fost însă cu mult mai înainte și în raport de pozițiile politice și economice pe care le ocupau în țară. Datorită acestui fapt starea economică a T^{ransilvaniei}

a fost rea, încă din 1670 dieta de la Alba Iulia plîngîndu-se că "din pricina lipsei de roade a pămîntului pabriei a disparițiilor banilor buni",²¹¹ țara se afla în mizerie.

Odată începută expansiunea austriacă spre răsărit, de această dată nu mai poate fi stăvilită. Si cum Transilvania nu făcea parte din imperiul turcesc, ci fiind numai sub suzeranitatea acesteia, acapararea ei nu se poate face așa de simplu ci s-a ocupat ca urmare unei "eliberări" liber consimțită, dar nu mai mult și insistent solicitată.

De astă dată tributul Transilvaniei față de Habsburgi, devenea tot mai mare, promovîndu-se și în acest sens atît exploatarea minereurilor cît și celelalte venituri, din domeniile fiscale, din vămi și contribuția masei producătoare, acestea din urmă inafara obligațiilor pe care le aveau față de stăpîinii lor feudali, ~~să~~, cum erau dijma și mai ales darea pe poartă sau cap de locuitori. Această ultimă sursă de venit cu timpul a devenit din ce în ce mai mare și în raport de necesitățile visteriei Curții de la Viena. O poartă cuprindea de regulă gospodăria,²¹² a cărui număr în decursul anilor varia mult. Prin dieta de la Alba Iulia din 24 noiembrie-19 decembrie 1689, orașul Tîrgu Mureș este considerat la 31 porți, în total pe țară acestea fiind de 2888 porți.²¹³

Cel mai mult varia însă darea pe poartă. În timpul domniei lui Apaffi, cînd se mai dădea tribut turcilor, darea pe poartă în anul 1664 era de numai 3 taleri,²¹⁴ în 1666 de 1 taler imperial,²¹⁵ în 1667 de 1 taler,²¹⁶ în 1671 de 2 taleri,²¹⁷ în 1674 de un taler plus proviziile necesare expediției sultanului în Polonia,²¹⁸ în 1675 de 18 taleri imperiali,²¹⁹ în 1676 de 18 taleri,²²⁰ iar în 1682 de 1,5 taleri.²²¹ Secuii ca comunitate, au dat atît în anul 1666 cît și în 1667 cîte 500 taleri imperiali.²²² La asediul Vienei turcii cer prin dieta din 10-15 februarie 1683, cîte 7 florini pe poartă.²²³

Victoria austriecilor obligă Transilvania la plata unor prestații din ce în ce mai crescînde, pe lîngă obligația de a întreține numeroase trupe aflate în țară. Contribuțiile devin tot mai mari, în ultimii ani a secolului devenind de șase ori mai mari decît tributul plătit către Transilvania către Poarta Otomană.²²⁴

Încă în 1686 dieta din 9 mai, de la Sibiu, impune pe poartă cîte 60 florini,²²⁵ ca dieta din 12-21 august aceluiași an să mai adauge cîte 40 florini,²²⁶ astfel darea aceasta față de 1683 crescînd de 2,77 ori.

Prin tratatul de la Blaj,²²⁷ din 27 octombrie 1687 Transilvania este obligată la primirea armatelor imperiale pentru iernat, în 12 orașe și cetăți, printre care și orașul Tîrgu Mureș, cît și la pla-

ta unei contribuții de 700.000 florini renani, în câte 5 rate începînd din 15 noiembrie 1687 pînă la 30 iunie 1688,²²⁸ sumă ce întrecea de două ori venitul anual al Transilvaniei din epoca înfloritoare din timpul lui Gavril Bethlen. Pentru plata acestei sume darea pe poartă se ridică la 200 florini,²²⁹ la care adăugate și celelalte două dări pe poartă impuse în acelaș an, se ajunge la 316 florini. Sumele datorate Curții din Viena devin tot mai mari la care se adaugă în tot mai mari cantități și contribuțiile în natură.

În 1689,²³⁰ prin dieta de la Alba Iulia, acestea constau în 3 măji de carne, 10 cîble de ovoz, 10 mîble de grîu, 17 vedre de vin, 3 care de fîn, ca la numai cîțiva ani dieta din 19 octombrie-28 noiembrie 1696 să impună pentru anul următor, câte 37 cîble de grîu, 92 cîble de ovăz, 21,50 măji de carne și 26 care de fîn.²³¹ Posibilitățile de achitare acestor datorii erau însă cu totul minore. Însăși dieta din 1691 ținută la Cluj Napoca recunoaște că "ne îndoim chiar și de posibilitatea predării proviziilor cerute".²³²

În 1698 contribuțiile de război cerute Transilvaniei de către guvernul de la Viena se ridică la fabuloasa sumă de 1.000.000 florini renani, atît în bani cît și în natură, impunîndu-se astfel pentru fiecare poartă o enormă contribuție. Însăși cronicarul Cserei scria; "Pe vremea asta, în țară au avut loc o impunere de contribuții groaznică. Cu toate că, potrivit Diplomei, în timp de război Transilvania trebuia să dea patru sute de mii de florini renani, în realitate a dat într-un an de trei și de patru ori atîta. În timp ce, în vremurile fericite, la început, după poartă se plăteau douăzeci și cinci de dinari, pe urmă, mărindu-se din cauza stării de război la zece, douăzeci, treizeci de florini, sub stăpînirea turcească tributul nu s-a ridicat niciodată mai mult, acum s-au repartizat pe poartă numai bani gata trei-patru sute de florini; grîu o sută douăzeci de cîble, ovoz trei sute de cîble, fîn cincizeci - șaiszeci de care, carne patruzeci- cincizeci de măji. În așa fel încît, computatis computandis, contribuția anuală a unei porți se ridică la o mie de florini".²³³

Administrația orașului.

În secolul al XVII-lea pe lîngă instanțele existente anterior în cadrul Scaunului Mureș, se înființează și Scaunul ambulant (ung. Cirkálás) a cărui scop era urmărirea "răufăcătorilor". Acest scaun, ales pentru o perioadă de cel puțin trei ani, în adunările sale generale da și sentințe.²³⁴ Scaunul ambulant este menționat pentru prima dată în anul 1612 și care compus din doi vicejuzi regali, patru asesori și un notar, putea da sentințe.

Dreptul secuilor de a-și alege căpitanii scaunului nu este întotdeauna respectat. Prințepile Sigismund Báthory în anul 1601, revenind la putere, pentru ai atrage de partea sa pe secui, le redă dreptul de ași alege căpitanii, câte 3-4 oameni, din care principele consemna doar pe unul singur.²³⁵ Pe perioada anilor 1601-1602 Scaunul Mureș avea un căpitan suprem și un vicecăpitan. Chiar și modalitatea alegerii căpitanilor în acest secol este reglementată prin legile țării,²³⁶ iar Gheorghe Rákoczi I, stabilește că în această funcție pot fi numiți numai secui din secuime și cu o avere corespunzătoare.

Încă pe la sfârșitul secolului XVI și prima jumătate a secolului următor, odată cu dezvoltarea orașului are loc lărgirea sferei de activitate a magistratului, cât și a consilierului municipal. Crește numărul membrilor magistratului care este format din opt persoane, respectiv ; primarul, notarul și șase jurați.

Începând din anul 1604 ia ființă "Cartea orașului" în care se înscriu toate legile interne ale orașului, constituția sa, regulamentul de funcționare ale organelor de autodeterminare, împreună cu deciziile mai însemnate ale Consiliului municipal,²³⁷ și care este ținută în evidență pînă în anul 1762. Acest sistem se ține pînă la începutul stăpînirii habsburgice în Transilvania, cînd organele locale de autodeterminare devin organe locale ale Curții imperiale din Viena.

În prima jumătate a secolului XVII administrația orașului avea să fie condusă de Borsos Tamás (1566-1634) care a fost jude și sfetnic al orașului între anii 1594-1613, iar după încetarea acestei funcții pînă în anul 1634 s-a străduit ca să ridice micul tîrg la nivelul celorlalte orașe ale Transilvaniei. Pentru prima dată în istoria orașului Borsos Tamás reușește să formuleze principiile de drept ale orașului și a pus bazele unui for juridic investit cu autoritatea respectivă.

El apără cu dîrzenie drepturile cetățenilor orașului față de nobilimea expansionistă, căutînd să mențină drepturile orașului, cîștigate cu atîta suferință dealungul anilor. Chiar și în testamentul său din anul 1629,²³⁸ el spune; "Am jurat să păstrez drepturile orașului și în viața mea le-am păzit foarte. Oblăduitorul cetății orașului, a zidirii, a așezării temeliei ei, a drepturilor și întăririi lor, eu am fost".

Deși era încă o mică localitate, datorită lui Borsos Tamás orașul își menține autoritatea, drepturile sale. Un document din 5 mai 1608²³⁹ menționează că primarul și un consilier al orașului declarau solemn în fața Conventului din Mînaștur că orașul își menține străvechiul privilegiu de a nu plăti impozite. Însă ei recunosc situația țării, față de care ei spun că "...totuși luînd în considerare situația critică a țării, cetățenii orașului Tîrgu Mureș (Székely Vársárhelyi) se obligă

1604. Leges seu Decreta oppidi Szekelyi Vasarhelii.

es ad hamisat igadua non forditom sem ka luere sem adomaniere,
sem aniafusagere, tollis reherogem Terint

QVARTVS

Ad Polgarak susamontomanak Uruma es Fogi en mikor
teruenden vlek eruen a Ziga Jar hamisat non forditom. Es ad ha-
misat igadua tollis reherogem Terint sem kedure sem adomaniere,
sem aniafusagere. ha ualami ics uelone ad Varosnak en ke Zemb-
ben iar es fogi ad igadua a Ziga Jar ke Zeben administrabom. auagi
ha houa ad Varosnak igadua Zirksege kiuarua es mutattia
altalam administrati.

QVINTVS

Ad Bironak susamontoma es Fogi en a Varosnak Ha-
kde Wajshelnek zabadsagat es teruendit altalam sem rohu sozom
Terint. Es mikor teruenden vlek eruen a Ziga Jar hamisat non
forditom. Es ad hamisat igadua sem kedure sem adomaniere,
sem barasagere: ha mi ics uelone ad Varosnak en ke Zemb-
ben Zolgatitak a de tulaidon ui Doras ad Varosnak Zirksege
forditom. Es kedurem tollis reherogem Terint

SEXTVS

Ad Norariunak susamontomanak Uruma es Fogi en ad
Varosnak Irulegi unak rickes Coninenciait, ad Varosnak

contrar, din lipsă de disciplină, s-ar putea ivi complicații care vor ar avea repercusiuni asupra ordinii interne.²⁴³ Drept urmare nobilii sînt obligați a respecta drepturile orașului. Un nobil din Gălești (jud. Mureș) Csantos Stefan dă declarație Consiliului orășănesc că pentru casa ce o posedă în incinta cetății orașului, pe care a obținuto prin moștenire de la soția sa, născută Virágh Káta, se obligă să respecte toate legile și drepturile vechi ale orașului.²⁴⁴

În vederea stăvilirii pătrunderii nobililor în oraș prin însușirea titlului de nobili liberi, de către unele persoane, principele Apaffi Mihai I, ordonă orașului Tîrgu Mureș la 20 iulie 1672,²⁴⁵ să pedepsească pe toți aceia care încalcă aceste drepturi. Mai tîrziu, către sfîrșitul secolului, cînd orașul a devenit loc de cazare a numeroși militari, urmare implicațiilor politice și militare, Consiliul orășănesc este obligat a înainta guvernului Transilvaniei un memoriu, prin care cere ca și militarii și familiile lor să fie obligați de a participa la sarcinile publice, la fel ca ceilalți cetățeni ai orașului.²⁴⁶

Obligațiile orașului față de curtea princiară, a guvernului, în acest secol, au devenit cu mult mai numeroase, obligații care împovărau cetățenii cu dări tot mai mari, atît țării cît și mai ales în vărsarea tributului anual către Poartă; apoi sarcinile în prestarea de muncă fizică cît și în arme sau alte obiecte. Sumele ce erau repartizate orașului de către dieta în vederea achitării tributului către Poartă erau tot mai mari, Consiliul orășănesc cu greu mai putînd face față, nu arareori sumele fiind predate cu multe întîrzieri și numai la repetate insistențe din partea principilor.

Pe lîngă obligațiile fiscale orașul mai avea de îndeplinit și unele sarcini de prestare în muncă cît și alte contribuții față de curte. Este cunoscut faptul că între anii 1634-1642 cronicarul orașului Francisc Nagy Szabó devenise administratorul cetății de la Gurghiu, avînd obligația de a conduce lucrările de refacere a zidurilor și bastioanelor distruse. Lucrările au fost duse la bun sfîrșit odată ce însăși principele Rákoczi apreciază lucrarea. "Venise poruncă la mine - spune cronicarul - ca să mă apuc de treburile clădirii cetății, la care treabă m-am pregătit cu tot felul de materiale și unelte... Si cînd veni Domnia sa să vadă, rămîne mirat văzînd priceperea mea în toate deale construcției. Si fusese mulțunit, chiar lăudîndu-se cu serviviile mele. De atunci și-a făcut o părere bună despre mine".²⁴⁷

La 13 decembrie 1644 principele Gheorghe Rákoczi, printr-un ordin scris dat din Cluj Napoca, dispune orașului Tîrgu Mureș să transporte o cantitate de piatră cioplită de la cariera Gerei (Gyeres) la cetatea Gurghiu. Deasemenea în anul 1650 la 13 martie, în numele principelui Decsi Mihail cere orașului ca în cel mai scurt timp să ia măsuri

de confecționare a 150000 cărămizi necesare reparării și modernizării curții domnești din Iernut.²⁴⁹ În anul 1652, la 23 noiembrie, principele Gheorghe Rakoczi II, cere orașului ca în vederea organizării vânătoarei în pădurea comunei Sîntana de Mureș, să-i trimită la Sîntana pentru data de 25 noiembrie, 200 băieți ca hăitași, iar în anul următor la 21 mai, din Iernut cere să-i trimită 14 cai buni cu harnașamentul necesar, în vederea plecării la Cluj,²⁵¹ cât și să i se dea o căruță în vederea transportării potcoavelor, împreună cu doi potcovari, Márton și Gheorghe.²⁵² Orașul mai avea obligația în numeroase rînduri de a asigura transportul prin poștă, ca și în 1653 cînd în urma unei distunerii din partea principelui (15 august) în vederea reluării legăturilor cu Moldova, trebuiau asigurați cai buni de poștă atît pentru dus cît și întors.²⁵³

Cetățenii orașului au știut întotdeauna să-și apere interesele. Nu arareori între ei și oficialitățile orașului s-au ivit divergențe unele din cele mai serioase. Unul dintre documente ne arată că în urma acțiunii de împărțire de terenuri obștești, cetățenii au rămas foarte profund nemulțumiți față de cele stabilite, revoltîndu-se și alegîndu-să un alt consiliu, cu un alt primar, în persoana lui Gaspar Csizer, întocmindu-se astfel o convenție între noul consiliu și cetățeni, după un lung proces la 13 iulie 1679. Prin convenția de împăciuire, intervenită între cele două consilii, cel vechi și cel nou, cetățenii în cele din urmă, au reușit să-și impună în mare parte punctul lor de vedere.²⁵⁴

Dezvoltarea urbană. Odată cu începutul anului 1600 s-a resimțit o deosebită dezvoltare a localității de pe Mureș, drept urmare a noilor privilegii obținute, atît în 1603, cît și mai tîrziu, de a se întări și dezvolta economic. Primul care caută să dezvolte orașul din punct de vedere urbanistic și edilitar este primarul orașului, Borsos Tamás. Acesta încă din anul 1598 ia parte ca trimis al orașului la rezolvarea unor probleme ale țării, cu care ocazie găsește încontinuu prilej de a-și întări orașul pe plan economic și judiciar. O primă favoare obține orașul în anul 1603, cînd dieta de la Alba Iulia din 28 ianuarie, a reușit să-l cîștige pe generalul Basta, print-o argumentație abilă și șireată, obținînd astfel pentru oraș dreptul de-ași ridica ziduri în jurul încintei sale și reface scoala și biserica, "scholam antelatom et templum in statum formamque castelli", împotriva voinței nemeșilor și secuimii de rînd.²⁵⁵ (~~Anexa nr. —~~)

Impotrivirea micii nobilimi secuiești cît și celei de rînd, pentru a nu se construi cetatea a fost deosebit de mare, față de care trimișii orașului la dietă, Borsos Tamás și Bodoni Bálint,²⁵⁶ cu greu

pot câștiga favoarea lui Basta. Secuii susțineau că, o lege a lor spune "că pe pământul lor să nu se construiască cetăți".²⁵⁷ Ori Basta a întrebat "ce nebunie poate fi asta, cred că ce bine ar fi ca în fiecare sat să fie câte un castel și ceva întăritură".²⁵⁸ Secuii susțineau că dacă orașul se va întări "și o să lăsați să fie, atunci vor veni peste noi și ne vor dărîma castelele".²⁵⁹ Nici chiar motivarea că în restul secuimii există cetăți nu ia putut convinge, "vedeți - spuneau orășenii - că și în Trai Scaune sînt castele și acestea de ce nu le dărîmă ?",²⁶⁰ la care li s-a răspuns că aceasta din cauza pericolului dinspre Moldova și, și acestea doar cu mici garduri. Orășenii atunci au arătat că "noi nu sîntem secui ci orășeni" și cu toate că se află în mijlocul secuimii "nu are nici o putere asupra teritoriului, și nici a noastră faptul că sîntem în mijlocul ținuturilor secuiești".²⁶¹ Atît părerea primarului cît și a celorlalți cetățeni a fost "că nicio dată nu ne-am bucurat de bunăvoința secuimii și nici de-a majorității nobilimii".²⁶²

Dezvoltarea orașului a dus implicit la lărgirea hotarelor sale prin includerea în teritoriul său a satelor și moșiilor învecinate. În 1609 orașul cumpără satele Bărdești, Secuieni și Benefalău,²⁶³ primele două înglobate în actuala comună Sîntana de Mureș. Printr-un act din 25 octombrie se justifică că, orașul a cumpărat de la Benkő Mihai, Kóvács Nicolae și Bartha Iacob, averea lor imobiliară din satul Săbed (Comuna Voiniceni) pentru suma de 60 florini.²⁶⁴

La sfîrșitul secolului al XVII-lea orașul Tîrgu Mureș a ajuns să posede șapte sate;²⁶⁵ Sașvarul de Sus, Sașvarul de Jos, Secuieni, Gordașfalău, Benefalău, Micești, Kisudvár (pe locul străzii de azi Mureș Mort)

Creșterea numărului populației a dus către sfîrșitul secolului la epuizarea loturilor de casă existente, Consiliul orășănesc fiind obligat să creeze noi parcele, care să fie atribuite cetățenilor. Încă în perioada cînd era jude al orașului Borșos Tamás, la îndemnul său pămînturile din jurul orașului rămase fără iobagi și care aparțineau nemeșilor, au fost împărțite cetățenilor orașului.

O asemenea acțiune de împărțire de pămînturi are loc și în anul 1638 cînd un număr însemnat de cetățeni beneficiază de pămînturile orașului,²⁶⁶ cu care ocazie este amintit și numele lui Ferncz Deak. În calitate de "decurion" (tizedes) fiind amintit și în anii următori, 1639, 1640, el beneficiază de un lot în cadrul zecimei a 12-a, prin tragere la sorți.

Deasemenea și în 1648 se împart pămînturi, la 26 aprilie,²⁶⁷ în locul denumit "Intorsătura de sus" (Felsőforduló) din locurile "Nylas" unui număr de 600 locuitori din oraș. Acțiunea continuă și

în 1673, la 25 aprilie,²⁶⁸ cînd se împart terenulri tot în locul de mai sus. Acțiunea este condusă de către Gheorghe Brassai Csiszár, Mihai Nyrö Szabó, Stefan Nyrö, din vechiul sfat orășănesc, cît și Gheorghe Tarisznya Lakatos și Stefan Borsos din sfatul nou, la care mai participă și cetățenii orașului ca fierarul Andrei Solymosi, Mihai Szöcs din Kercesed, Gheorghe Szürtei, Gheorghe Forrai Kádár, Forrai Benedek și Stefan Komor. Suprafața de teren atribuită era în raport de venitul familiei, Pentru cei cu impozit de trei florini se acorda cîte trei prăjini, la cei cu un venit de doi florini cîte 8 prăjini, la cei cu doi florini și jumătate cîte șapte prăjini, iar la la cei cu 1 florin și jumătate venit, cîte șase prăjini. Pentru cei cu un venit sub un florin și jumătate se acorda cîte o săgeată conform obiceiului mai vechi.²⁶⁹

La fel și în 1683 sub conducerea primarului Ștăfan Nyrö Szabó se împart terenuri, tot în același loc de hotar.²⁷⁰

În dezvoltarea s-a orașul întîmpină greutăți din partea comunelor înconjurătoare, care reclamă dreptul lor asupra unor hotare invecinate cu orașul. Urmare acestei stări de fapt primarul orașului Francisc Kóvács și jurații Gheorghe Nyerges și Luca Szabó, înaintează o plîngere principelui Gheorghe Rákoczi II, care ordonă la 26 martie 1653 Scaunului Mureș să statornicească din nou hotarele orașului Tîrgu Mureș față de satele învecinate; Sîngeorz, Corunca, Acățari, Budiu, Cocoși (Vălureni), Mureșeni, Nazna, Cornățel, Sîncrai, Borszaszeg, Remetea, Hîrțău, Cuiejd, Voiniceni, Bărdești, Sîntana, Benefalău și Curteni.²⁷¹

O descriere a vetrei orașului și a satelor din anul 1687, conform matricolelor existente din acel an, ne arată cît de mari erau acestea.²⁷² (anexa nr. 23)

Creșterea numărului populației a impus rezolvarea unor probleme de interes gospodăresc-comunal. Una dintre acestea a fost rezolvarea terenurilor de înmormîntare. Pînă în secolul XVII-lea înmormîntările se făceau în incinta cetății, în jurul bisericii, ca apoi la începutul secolului să se organizeze primul cîmitir, cel reformat, la marginea orașului. În cronica sa Francisc Nagy Szabó, arată că la 7 ianuarie 1617 a cumpărat de la Cluj, pentru suma de 17 florini un sicriu pentru mormîntul amenajat în noul cimitir.²⁷³

Cimitirul era înconjurat de un gard din lemn avînd lîngă poarta de intrare dinspre est o bordură,²⁷⁴ cu o inscripție scrisă de judecătorul princilpal de la Colegiul reformat, Mihai Szabó. Aici avea să fie îngropați și fruntașii orașului, Borsos Tamas, primarul orașului Ștăfan Nagy Szabó, cît și alți meșteri breslași din localitate.

Dintre vechile pietre funerare nu au rămas decît puține exemplare. Un mormînt tipic secolului al XVII-lea a fost cel al lui Virágh Szabó Kata, care datează din anul 1634.²⁷⁵ Mai este mormîntul lui Borsos Tamás, a cărui piatră funerară fiind distrusă s-a înlocuit cu o copie în anul 1880, pe a cărei suprafață este scris un text în latină. Mormîntul data din anul 1634, anul morții sale.²⁷⁶ Printre pietrele de morminte mai frumoase se deosebesc cele lui văd. lui Konz Mihai, din anul 1637, și al lui Nagy Szabó Stefan, fiul mai mic al cronicarului Francisc Nagy Szabó, care datează din 1648, la care o incipție în latină completea placa.²⁷⁷

Populația. Dacă în secolul XVI-lea orașul încă nu suporta comparația cu Civitates, localitatea fiind lipsită de ziduri înconjurătoare, cu un redus număr de străzi și cu o populație redusă, în secolul XVII-lea acesta avea să devină oraș - prin diploma lui Gabriel Bethen în 1616 - cu o populație în plină creștere. În 1567 orașul avea abea peste 600 persoane, o valoare foarte redusă față de celelalte orașe regești, bunăoară Sibiu, Brașov, care cu încă mai multe decenii în urmă avea o populație cu mult mai mare decît Tîrgumureșul.

În conscripția din anul 1611 erau trecute în registre 294 porți,²⁷⁸ cea ce pare greu de crezut deoarece în timp de 15 ani, față de 1597 cu 106 porți, să fi crescut atî de mult. În tot ca cazul în cursul secolului al XVII-lea, numărul porților variaza între 200 - 300, în raport cu distrugerile provocate de războia și epidemii. La ultima conscripție a secolului, în anul 1699 orașul figura cu 460 porți,²⁷⁹ cea ce presupune că luînd pentru fiecare gospodărie un număr convențional de cănci, ar rezulta că populația orașului era în jur de 2300 oameni.

Majoritatea populației o formau maghiarii, însă pare că și elementul românesc era destul de numeros. Conform tradiției, aici la Tîrgu Mureș, voivodul român Mihai Viteazul, construiește în anul 1600, pentru românii din oraș o biserică. Odată cu înfringerea lui Radu Serban în anul 1602, o parte din trupele sale posesesc la Tîrgu Mureș, dar sînt măcelărite de către Moise Secuiul. un număr de șase oșteni însă sînt salvați de cetățenii orașului și rămîn pentru totdeauna în oraș, cu care ocazie cronicarul Francisc Nagy Szabó mai tîrziu arăta că "și la tatăl meu au fost primiți șase ostași cu șase cai și toți șase au rămas, întrucît iam ascuns între paie".²⁸⁰

Numărul populației românești în decursul secolului în oraș a fost în continuă creștere și drept urmare ~~religiei~~ refugierii aici a unei părți din moldoveni, care au fugit din calea turcilor sau a tătarilor. Majoritatea dintre ei, primeau numele de Moldovean. Unul din documentele vremii amintește de un proces din anul 1636 în care un locuitor pe nume Martin Moldoveanu, este martorul iobagului român Stefan Turcu, împotriva lui Borsos Tamás.²⁸¹

O mică parte din populație o formau sașii aduși aici încă în secolul XIV, apoi și mai târziu, dar din care pa parcurs o bună parte sau maghiarizat.

Cultura în secolul al XVII-lea. In secolul următor, în urma colaborării dintre biserică și autoritatea de stat de-o parte, și slăbirii poziției intelectualității laice de de altă parte, s-a ajuns ca viața culturală să fie controlată de biserică. Invățământul în școli se bazează și în acest secol pe principiile stabilite încă în veacul trecut de către reformă și umanism. O bună organizare o aveau școlile calvine românești, înființate încă în secolul XVI.- fiind sprijinite și de oficialitățile existente. In anul 1624 Gabriel Bethlen dă prin lege dreptul fiilor de nobagi de a frecventa școlile. Ca atare mulți fii de români pătrund în școlile reformate, ca și la Tîrgu Mureș unde mulți români vor ajunge cărturari de seamă.

Dezvoltarea tipografiei particulare a dus ca aceasta să fie transformată în adevărată instituție de cultură cu caracter oficial. Cărțile se citeau pe scară largă, ceea ce a dus la creșterea numărului bibliotecilor. Urmare acestei ascensiuni bibliotecile particulare trec în cadrul bibliotecilor liceelor luterane sau calvine, cum s-a întîmplat și la Tîrgu Mureș.

O dezvoltare avea să o resimtă în acest secol și literatura istorică, scrisă în limba populară, reducînd la minimum pe cea scrisă în latină. Această memorialistică transilvăneană, ca și celelalte produse ale Renașterii, avea să tindă spre o exprimare artistică și zugrăvirea caracterelor. Ca și în secolul trecut aceste opere sînt datorate unor autori cu un rol în viața politică și în care își justifică în fața viitorimii activitatea lor.

Invățămîntul. Si în acest secol învățămîntul se bazează pe principiile stabilite încă în secolul trecut, de către Reformă și Umanism, care de fapt servea în primul rînd intereselor clasei dominante. Cu toate acestea sînt demne de remarcat tendințele pro-

gresiste în învățămînt, în primul rînd printr-o reformă a învățămîntului înlăturîndu-se vechile manuale și introducerea limbii materne. Această acțiune inițiată și dezvoltată de puritarism a avut conducătorul ei prin Jan Amos Comenius, care propunea un învățămînt în limba maternă pe înțelesul maselor. Urmare acestei acțiuni la sfîrșitul secolului al XVII-lea în mare parte dintre satele calvine existau deja școli elementare a căror influență e atins în bună măsură populația românească, prin înființarea de școli românești, ținute de către preoți.

În anul 1624 Gabriel Bethlen stabilește prin lege ca fiii de iobagi să aibă dreptul de a frecventa școlile, fără a putea fi opriți de nobilime. Drept urmare și Colegiul reformat din Tîrgu Mureș cunoaște o mare afluență de tineri romîni dornici de a învăța, a căror număr în unii ani era de adreptul demn de menționat. Cu cîteva ani mai tîrziu, în 1629 Bethlen înființează Universitatea calvină de la Alba Iulia, cu scopuri religioase, aducînd profesori învățați, printre care și pe Ioan Heinrich Alstedtius (+1638) de la universitatea din Herborn.²⁸²

Pînă în anul 1653 nu avem însemnări sau matricole școlare din care să rezulte vreun număr sau nume de elevi, ci numai cîteva date, mai mult sau mai puțin precise, cu privire la rectorii sau dascălii școlii din oraș. Din anul 1653 provine un document, sub forma unui manuscris, voluminos și legat în piele, care conține cca. 550 pagini, unele nescrise, care a fost dat în acel an spre folosință școlii²⁸³ de către Gheorghe Csulai, supraintendentul de atunci a Bisericii Reformate din Transilvania.²⁸⁴ Pe cele 256 pagini scrise găsim prima matricolă școlară a școlii, între anii 1653 și 1715, cît și numele rectorilor, profesorilor, legile interioare ale școlii, (leges scholae) cît și alte date.²⁸⁵

În decursul secolului al XVII-lea Schola Particula din Tîrgu Mureș a avut 24 de directori,²⁸⁶ din care o bună parte au studii făcute în străinătate. Între anii 1617-1620 este director Bojthi Veres Gaspár care studiază la Heidelberg, cu sprijinul lui Gabriel Bethlen; aproximativ în jurul anului 1630 era Veresmarti Gáspár; între 1639-1640 Rozoni Iános, care studiase în Franța; între 1654-1656 Szent György David care studiase în Olanda la Lejda și Utrecht; între 1667-1668 Hunyadi Paul, care pe cheltuiala lui Ana Bornemisza, soția principelui Mihail Apaffi I, a studiat la Lejda; între 1677-1680 Gidófalvi Balázs care studiase în Belgia cu ajutorul lui Mihail Teleki; între 1678-1680 Marosvásárhelyi K. István care a studiat în Belgia și Fermeția, cu ajutorul lui Mihail Apaffi I; între 1688-1689

Felfalusi Iosif care studiase cu sprijinul lui Bethlen Nicolae, în Franța; între 1697-1699 Tecsî Ioan care studiase în Belgia și după 1698 Fogarasi Sámuel care a studiat deasemenea în Franța.²⁸⁷

Ca și în secolul precedent școala din Tîrgu Mureș cunoaște îndeaproape sprijinul principilor Transilvaniei, cît și a unor nobili sau persoane mai înstărite din localitate. Acest sprijin era cu atît mai necesar cu cît școala cu greu mai putea funcționa, din cauza greutăților materiale și financiare. Un sprijin substanțial a primit școala din partea principelui Gabriel Bethlen, care la 31 octombrie 1615, din arenda de zeciulială a Transilvaniei de anual pentru tinerii școlari din Tîrgu Mureș (scholae Marusvasarheliensis) 150 forinți maghiari, "...eisdem etiam ex proventibus fiscalibus sive arenda decimarum nostrarum Transsilvaniensium centum et quinquaginta florenos hung onnuatim dandos", sumă care să fie atribuită în două rînduri, cîte 75 forinți de ziua Sf. Gheorghe și Sf. Martîn. "...ut puta septuaginta quinque florenos, ad diem sancti Georgii martyris alteram autem partem ad diem sancti Martini." (anexa nr. ²⁸⁸)
În 1618 la 10 octombrie tot Gabriel Bethlen hotărăște printr-un act dat din Cluj ca suma de 150 florini dată în 1615 să fie majorată cu încă 50 florini, la 200 florini anual.²⁸⁹

În anul 1629 Bethlen hotărăște din nou să dea școlii suma de 200 florini, pe care apoi o majorează la 1000 florini.²⁹⁰ Din Alba Iulia în anul 1633, la 20 martie, principele Gheorghe Rákoczi I. din dijma țării de orașului Tîrgu Mureș cei 200 florini care au mai fost atribuiți, încă mai înainte de Bethlen,²⁹¹ dar numai pentru perioada carei convine, "dum tamen duraverit bene placitum nostrum".²⁹²

La fel principele Gheorghe Rakoczi II. din Alba Iulia, la 7 iulie 1654 lasă școlii din Tîrgu Mureș cei 200 florini anual, care să fie în continuare acordați de ziua Sf. Gheorghe și Sf. Martin.²⁹³ De la Bistrița la 7 martie 1659, principele Transilvaniei Acațiu Barcsay, dispune ca cei 200 florini dați de către Gheorghe Rákoczi II, din arenda țării, să fie dați ca necesar pentru elevii școlii. "így értvén ez mi kegyelmes rendelésünket megirt hűségtek scholájában tanuló ifjak táplálásokra adójokból annuatim az két-két száz forintot fogvatkozás nélkül kiszlogáltatni el ne mulassa"²⁹⁴ (anexa nr.)

Ioan Bethlen între 1659 și 1665 lasă deasemenea 200 florini în așa fel încît suma să fie atribuită în rate pînă în anul 1665. Într-o scrisoare a consiliului orășnesc se arată în legătură cu acest fapt: "Noi Nagy Csizsér Ioan, primarul din Tîrgu Mureș împreună cu cetățenii jurați și cu consiliul recunoaștem în această scrisoare că Bethlen Ioan de Kisbuni, domn la stăpînul de sentimente

31 oct. 1615 - Gabriel Bethlen dă școlii din orașul Ig.Mureș suma de 150 florini.

158 175
Illiustissime Princeps et Domine Domine nobis Imperator Romanorum et fidelium
prophetaurum et principum orbis terrarum in fidei et Christianitatis causa
...
10 ...
Jussu et mandato
...
1615

138
Illiustissime Princeps et Domine Domine nobis Imperator Romanorum et fidelium
prophetaurum et principum orbis terrarum in fidei et Christianitatis causa
...
1613

10 oct. 1613 - Gabriel Bethlen pe lângă suma de 150 florini mai acordă încă 50 florini.

creștinesti și dumnezeiești a conferit școlii noastre "diversis vicibus" un beneficiu pentru un număr de 10 elevi, pentru necesități de alimentație, așa încât ca cei 10 elevi să-i primească ca "interes" prin administrația noastră. De aceea luând acum în socoteală beneficiul domniei Sale, de 200 florini, deci 2000 de forinti ungurești, de la data de azi se administrează de către noi "diversis vicibus" și din care trebuie să-i administrăm pentru țelul sus amintit, din an în an câte 10 forinti, deci câte 10 fl. pentru interes. Pentru care am eliberat această dovadă (testimoniálisunkat) prevăzută cu stamila noastră. S-a eliberat la Tîrgu Mureș în 5 iunie 1665."²⁹⁵

Cum a rezolvat consiliul suma dată de către principine, s-a năut constata cu ocazia procesului dintre sfatul orășănesc și cetățenii orașului, prin Szilágyi Csizsár Ioan, din 13 iunie 1673 cu care ocazie în punctul al șaselea se menționa: "Am promis să administrez și banii dați de Bethlen Ioan și să-i accentez pentru cheltuielile și nevoile orașului așa după cum se arată cu certitudine. Dar dacă din partea noastră nu putem să dăm cu certitudine socoteală de ei, atunci acei în a cui mână au fost banii să dea socoteală de ei, cât și urmașilor, și sînt dator să-i administreze și să facă contestație."²⁹⁶ Tot Ioan Bethlen, la moartea ficei sale, în memoria ei mai lasă școlii încă 60 florini.²⁹⁷

Dintre principinii Transilvaniei Mihail Apafi I, la fel a dat școlii un ajutor substanțial. La 26 octombrie 1662 din Mediaș lasă pentru școala din Tîrgu Mureș, din banii fiscului, cei 200 fl. dați de Gabriel Bethlen,²⁹⁸ sumă pe care o întreprinde cu încă 100 florini, în 3 iulie 1655 actul fiind doar semnat fără ștampilă,²⁹⁹ cât și la 29 iulie 1669 cînd din nou recunoaște și întărește dispozițiunile anterioare. Față de această în locul celor 100 fl. dați în 3 iulie 1665, Apafi la 30 iulie 1669, de la Rodna, dispune ca școlii din Tîrgu Mureș să-i fie dați 200 fl.³⁰⁰ După moartea sa mai sînt dăruiri școlii 100 fl, sumă care avea o dobîndă anuală de 10%.³⁰¹

Contribuțiile cetățenilor deși erau în sume mai mici, totuși au avut un rol important în menținerea școlii cât și a întreținerii unor elevi. În 1634 văduva lui Stefan Vágási dă școlii 10 fl.³⁰² soția lui Martin Hajdu lasă în 1640 ca ajutor,³⁰³ "segélyére" 10 fl; tot în același an Szilágyi Csizsár Mihai lasă, cu dobîndă 22 fl, mai apoi încă 15 fl;³⁰⁴ iar în 1643 Szabó Petru donează suma de 100 fl;³⁰⁵ iar în Starostele de breaslă și jude al orașului Nagy Szabó Petru la 11 ianuarie 1646 hotărăște ca "pentru studenții școlii din Tîrgu Mureș să se dea 200 fl. în așa fel încît să se dea "interese" acelor oameni care nu au în față decît numai interesul propriu, cât și in-

